

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΓΕΩΠΟΝΙΑΣ ΙΧΘΥΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΥΔΑΤΙΝΟΥ
ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΚΑΙ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΕΙΔΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΕΙΦΟΡΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ»

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**«Προοπτικές, κίνητρα και πρακτικές στον Αγροτουρισμό: Αντιλήψεις
επιχειρηματιών του κλάδου»**

Παναγιώτα Δημοπούλου

ΒΟΛΟΣ 2025

UNIVERSITY OF THESSALY
DEPARTMENT OF ICHTHYOLOGY AND AQUATIC
ENVIRONMENT AND
DEPARTMENT OF SPECIAL EDUCATION

JOINT POSTGRUATE PROGRAMME
“EDUCATION FOR SUSTAINABILITY AND THE ENVIRONMENT”

JOINT POSTGRADUATE MASTER’S THESIS

**“Perspectives, employment incentives and practices in Agritourism: Perceptions
of Entrepreneurs in the industry”**

Panagiota Dimopoulou

VOLOS 2025

©ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ, 2025 (2025) Η παρούσα Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, η οποία εκπονήθηκε στα πλαίσια του Διατμηματικού Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών: Εκπαίδευση για την Αειφορία και το Περιβάλλον και τα λοιπά αποτελέσματα αυτής αποτελούν συνιδιοκτησία του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας και του φοιτητή, ο καθένας από τους οποίους έχει το δικαίωμα ανεξάρτητης χρήσης και αναπαραγωγής τους (στο σύνολο ή τμηματικά) για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, σε κάθε περίπτωση αναφέροντας τον τίτλο και το συγγραφέα και το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, όπου εκπονήθηκε η Μ.Δ.Ε. καθώς και τον Επιβλέποντα Καθηγητή και την Επιτροπή Αξιολόγησης.

Τριμελής Εξεταστική Επιτροπή:

Ματσιώρη Στεριανή, Καθηγήτρια, Τμήμα Γ.Ι.Υ.Π., Π.Θ., Επιβλέπουσα.

Δρίτσας Σοφοκλής, Δρ., Μέλος Ε.Δ.Ι.Π. Βαθμίδα Α', Τμήμα Γ.Ι.Υ.Π., Π.Θ., Μέλος.

Γκαργκαβούζη Αναστασία, Εκπαιδευτικός Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης - ΠΕ70, Μέλος.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια ολοκλήρωσης των υποχρεώσεων μου για την αποφοίτηση μου από το διατμηματικό μεταπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών «Εκπαίδευση για την Αειφορία και το Περιβάλλον» των τμημάτων Γεωπονίας, Ιχθυολογίας και Υδάτινου Περιβάλλοντος και του Παιδαγωγικού Τμήματος Ειδικής Αγωγής του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, με έδρα το Βόλο.

Αρχικά, θα ήθελα να ευχαριστήσω την επιβλέπουσα καθηγήτρια μου Στεριανή Ματσιώρη για την θετική της ανταπόκριση στην πραγματοποίηση της παρούσας και την συνεπιβλέπουσα Αναστασία Γκαργκαβούζη που με την καθοδήγηση, την βοήθεια και την υπομονή της με βοήθησε να ολοκληρώσω αυτό το έργο καθ' όλη την διάρκεια του.

Δεν θα μπορούσα να παραλείψω φυσικά και όλους τους επιχειρηματίες με τους οποίους ήρθα σε επαφή, οι οποίοι εκτός των άλλων μοιράστηκαν μαζί μου, τις εμπειρίες τους, τις απορίες τους και τους προβληματισμούς τους.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένεια μου και το ευρύτερο οικογενειακό μου περιβάλλον, που με στήριξαν καθ' όλη την διάρκεια ολοκλήρωσης αυτού του μεταπτυχιακού προγράμματος, άκουσαν τις ανησυχίες μου και μου έδωσαν χρήσιμες συμβουλές όταν τις χρειαζόμουν.

Παναγιώτα Δημοπούλου

Βόλος, 2025

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	7
Abstract	8
1. Εισαγωγή.....	9
1.1. Η Προβληματική της Έρευνας.....	9
1.2. Ιστορική Εξέλιξη του Τουρισμού	9
1.3. Νέες Τάσεις και Πρότυπα στον Τουρισμό	12
1.4. Αγροτουρισμός	14
1.4.1. Εξέλιξη του Αγροτουρισμού.....	15
1.4.2. Αγροτουρισμός στην Ελλάδα	17
1.4.3. Αγροτουρισμός ως Πυλώνας Ανάπτυξης της Βιωσιμότητας.....	17
1.4.4. Προοπτικές και Προβλήματα του Αγροτουρισμού	20
1.5. Ειδικό Σήμα Αγροτουρισμού	21
1.6. Ερευνητικό Κοινό	22
1.7. Σκοπός – Στόχοι – Ερωτήματα	22
2. Υλικά και Μέθοδοι	24
3. Αποτελέσματα	27
4. Συζήτηση – Συμπεράσματα	43
4.1. Συμπεράσματα Έρευνας	43
4.2. Περιορισμοί της Έρευνας και Προτάσεις Μελλοντικής Έρευνας	44
Βιβλιογραφία.....	45

Περίληψη

Ο αγροτουρισμός, είναι μια μορφή εναλλακτικού τουρισμού, που παρουσιάζει σημαντική ανάπτυξη και αύξηση τα τελευταία χρόνια, τόσο στον ελλαδικό χώρο, όσο και στο εξωτερικό. Ο αγροτουρισμός είναι αυτή η μορφή ήπιου τουρισμού που συνδυάζει μεταξύ άλλων τις εργασίες που γίνονται στον αγροτικό χώρο με τον τουρισμό, προωθώντας έτσι την εκάστοτε τοπική παράδοση, τα ήθη και έθιμα και την πολιτιστική κληρονομιά. Για τον λόγο αυτό, αλλά και επειδή η ανάπτυξη του αγροτουρισμού φαίνεται ολοένα και περισσότερο να προσελκύει τόσο τουρίστες, όσο και επαγγελματίες του αγροτικού χώρου, πραγματοποιήθηκε η παρούσα εργασία.

Κρίθηκε απαραίτητο να μελετηθεί σε βάθος, η έννοια του τουρισμού και σε ποια σημεία αυτός υστερεί, έτσι ώστε να δημιουργηθεί η ανάγκη ανάπτυξης του αγροτουρισμού. Επιπλέον, μελετήθηκε ποια είναι τα κίνητρα των επιχειρηματιών για να ασχοληθούν με τον αγροτουρισμό ως μια νέα μορφή τουρισμού, αλλά και με πιο τρόπο επιτυγχάνεται η ανάπτυξη του. Μεταξύ άλλων, τι επιπτώσεις έχει στο περιβάλλον αυτή η μορφή, αλλά και με ποιον τρόπο είναι εφικτό να γίνει αλλαγή των επιβλαβών, για το περιβάλλον, καθημερινών συνηθειών. Τέλος, η παρούσα ασχολήθηκε και με τα προβλήματα και τις προοπτικές που παρουσιάζει αυτή η μορφή ήπιου και εναλλακτικού τουρισμού.

Μελετώντας, όσο αναφέρθηκαν παραπάνω, κρίθηκε απαραίτητο και η μελέτη των αντιλήψεων των επιχειρηματιών του κλάδου, για τις προοπτικές, τα κίνητρα και τις πρακτικές στον αγροτουρισμό. Για αυτό το λόγο, προσεγγίστηκαν οι επιχειρηματίες που έχουν λάβει το Ειδικό Σήμα Αγροτουρισμού, από το Υπουργείο Τουρισμού, για να μελετηθούν μεταξύ άλλων, οι απόψεις τους και οι στάσεις τους.

Η παρούσα εργασία καταλήγει σε συμπεράσματα βάση των απαντήσεων τους, αλλά και σε ερωτήματα που δημιουργούνται μέσω αυτής και μπορούν να μελετηθούν σε μεταγενέστερες έρευνες.

Λέξεις Κλειδιά: *Τουρισμός, Εναλλακτικός Τουρισμός, Αγροτουρισμός, Ειδικό Σήμα Αγροτουρισμού*

Abstract

Agritourism is a type of alternative tourism that has shown significant growth and increase in recent years, both in Greece and abroad. It is a type of mild tourism that, among other things, combines agricultural activities with tourism, thus promoting local traditions, customs and cultural heritage. For this reason and because the development of agritourism increasingly seems to attract both tourists and professionals from the agricultural sector, the present study was conducted.

It was deemed necessary to thoroughly examine the concept of tourism and to identify its shortcomings, to highlight the need for the development of agrotourism. Additionally, this study explored the motivations of entrepreneurs to engage in agrotourism as a new form of tourism, as well as the ways in which growth can be achieved. Among other aspects, it investigated the environmental impacts of this tourism form and how harmful everyday habits can be replaced with more environmentally friendly practices. Finally, the study also addressed the problems and prospects associated with this mild and alternative form of tourism.

In addition to the above, it was considered important to investigate the perceptions of entrepreneurs in the sector regarding the prospects, motivations, and practices within agrotourism. For this purpose, entrepreneurs who have received the Special Agrotourism Seal from the Ministry of Tourism were approached, to examine, among other things, their views and attitudes.

This study concludes with findings based on their responses, while also raising questions that could be explored in future research.

Key Words: Tourism, Alternative tourism, Agritourism, Special Agrotourism Sign

1. Εισαγωγή

1.1. Η Προβληματική της Έρευνας

Ο τουρισμός, από αρχαιοτάτων χρόνων παρατηρήθηκε ως παγκόσμιο φαινόμενο και είναι το μέσο που μπορεί να προσφέρει στους ανθρώπους, νέες εμπειρίες, νέα ερεθίσματα και να ικανοποιήσει τις προσωπικές τους ανάγκες. Οι άνθρωποι για να ξεφύγουν από την ρουτίνα της καθημερινότητας τους, προσφεύγουν σε μέρη που διαφέρουν από το περιβάλλον με το οποίο έρχονται συχνά σε επαφή. Αναζητούν την επαφή με την φύση, εκτός του αστικού περιβάλλοντος, το οποίο νιώθουν ότι δεν μπορεί να τους προσφέρει μια διαφορετική εμπειρία.

Οι άνθρωποι ξεκίνησαν να ταξιδεύουν προς αναζήτηση τροφής ή καταφυγίου, αλλά στην μετέπειτα ιστορία, για να αποκτήσουν γνώσεις και εμπειρίες σχετικά με άλλους πολιτισμούς. Γύριζαν, όμως, πάντα πίσω στην γενέτειρά τους, για να βάλουν στην καθημερινότητα τους τις νέες συνήθειες που απέκτησαν. Ο τουρισμός έτσι, από μια πρακτική αναζήτησης νέων περιοχών, μετατράπηκε σε ευκαιρία για αναψυχή και ψυχαγωγία.

Ο τουρισμός στην Ελλάδα συγκεκριμένα, συνδυάζεται με την αμμουδιά, την θάλασσα, τον ήλιο, το γνωστό τρίπτυχο sand-sea-sun. Αυτά, είναι σχεδόν ταυτόσημα με το ελληνικό καλοκαίρι και για αυτό το λόγο μεγάλοι πληθυσμοί από διάφορα μέρη του κόσμου, επισκέπτονται την Ελλάδα κατά τους θερινούς μήνες. Οι επισκέπτες ολοένα και αυξάνονται. Κάθε χρονιά όλο και περισσότεροι τουρίστες καταφθάνουν στην χώρα μας συγκριτικά με την προηγούμενη. Ο ξενοδοχειακός κλάδος και η εστίαση, ολοένα και αυξάνονται. Το πρώτο πράγμα που έρχεται κατά νου, είναι πως η οικονομική ανάπτυξη σημειώνει άνοδο στα στατιστικά και συγκριτικά με την προηγούμενη χρονιά, γεγονός που σημαίνει πως η χώρα θα βρίσκεται σε καλύτερα επίπεδα. Όμως, αυτή η αύξηση τουριστών και ξενοδοχειακών μονάδων τι επιρροή έχουν στο περιβάλλον; Οι τουρίστες που καταφθάνουν και κατακλύζουν τα νησιά, τι επιρροή έχουν στην τοπική κουλτούρα και στις κοινωνίες που επισκέπτονται;

Αυτή η αύξηση συναντάται στα πρότυπα του μαζικού τουρισμού. Οι τουρίστες, διαμένουν κατά την διάρκεια των διακοπών τους στην περιοχή της αρεσκείας τους, καταναλώνουν πόρους που τους προσφέρονται μαζικά, έρχονται σε επαφή με το περιβάλλον που βλέπουν κατά την μετακίνηση τους από το ένα μέρος στο άλλο και φτάνοντας στην ώρα της επιστροφής, οι πιθανότητες να έχουν προσκομίσει εμπειρίες που θα τους κάνει να αλλάξουν τον τρόπο της καθημερινότητάς τους, είναι ελάχιστες.

Ο μαζικός τουρισμός τόσο στην Ελλάδα, όσο και σε άλλες τουριστικές περιοχές ανά τον κόσμο, δεν είναι πλέον, αυτό που αναζητούν η πλειοψηφία των τουριστών. Οι τουρίστες σήμερα, επιδιώκουν εκτός από την χαλάρωση στην παραλία, να έρθουν σε επαφή και με τους ντόπιους κατοίκους, με τις συνήθειες τους, με τα ήθη και τα έθιμα που κάνει την εκάστοτε περιοχή ξεχωριστή. Αυτή η επαφή, λοιπόν, ικανοποιείται με μορφές τουρισμού που έχουν σαν βάση τους την εμπειρία και μια τέτοια μορφή είναι και ο αγροτουρισμός. Αυτή η μορφή εναλλακτικού τουρισμού, εκτός από το να φέρει τον ντόπιο και τον τουρίστα σε επαφή μέσω της εξυπηρέτησης του δεύτερου, μπορεί να φέρει σε επαφή δυο διαφορετικούς κόσμους και ανταλλαγή απόψεων σε ένα σκινητικό τέτοιο, που στον απρόσωπο μαζικό τουρισμό, δεν είναι εύκολο να επιτευχθεί.

1.2. Ιστορική Εξέλιξη του Τουρισμού

Ο τουρισμός είναι ένας όρος με τεράστιο φάσμα, δυνατοτήτων και δραστηριοτήτων. Για αυτό το λόγο και για να κατανοηθούν οι διαφορές του αγροτουρισμού από τον μαζικό τουρισμό, θα πρέπει αυτός (ο μαζικός τουρισμός), να μελετηθεί σε βάθος, έτσι ώστε να μπορέσει να αποδοθεί και ένας σαφής ορισμός για τον αγροτουρισμό, που είναι και ο σκοπός της παρούσας, μεταξύ των άλλων. Η εξέλιξη του τουρισμού στο πέρασμα του χρόνου και η ανάγκη για περισσότερη επαφή του τουρίστα με τον ντόπιο κάτοικο που επέφερε και την

ανάπτυξη του αγροτουρισμού, είναι μερικές συνιστώσες που κρίνεται απαραίτητο να καλυφθούν. Πρώτα, όμως, θα χρειαστεί να αποδοθεί και ένας σαφής ορισμός για τον τουρισμό.

Ο όρος «τουρισμός», ενώ μπορεί να χρησιμοποιείται σε καθημερινή βάση, όταν χρειαστεί να αποδοθεί με σαφήνεια, δύσκολα μπορούν να συμπεριληφθούν όλες τις πτυχές του. Σύμφωνα με την Σχολή της Βέρνης «τουρισμός είναι οι σχέσεις και τα φαινόμενα που προκαλούνται από τη διανομή των ξένων σε μια περιοχή, σε κύρια, μόνιμη ή προσωρινή βάση, από την στιγμή που δεν υπάρχει πρόθεση διαμονής για κερδοφόρες δραστηριότητες» (Λογοθέτης, 1988).

Με βάση τα παραπάνω και σύμφωνα με τον Λογοθέτη (1988), ο ορισμός του τουρισμού εμπλουτίζεται και θεωρείται ως «μια προσωρινή κίνηση των ανθρώπων από το μέρος της μόνιμης διαμονής τους σε ένα άλλο μέρος για την ικανοποίηση των προσωπικών αναγκών τους και ως η οργανωμένη προσπάθεια για την προσέλκυση, υποδοχή και φιλοξενία αυτών των ανθρώπων».

Η Στατιστική Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών ορίζει με την σειρά της τον τουρισμό ως «το σύνολο των δραστηριοτήτων των ατόμων που ταξιδεύουν και διαμένουν σε μέρη έξω από το σύνηθες περιβάλλον τους για διάστημα περίπου ενός έτους, για ξεκούραση επαγγελματικούς ή άλλους λόγους», όπως αναφέρουν οι Αποστολόπουλος & Σδράλη (2016), ενώ ο Λαγός (2005) έχοντας υπόψιν όλα τα παραπάνω ορίζει τον τουρισμό ως «ένα πολυπρισματικό οικονομικό και κοινωνικό φαινόμενο, το οποίο συμβαίνει όταν τα άτομα αλλάζουν φυσικό περιβάλλον και ρυθμούς ζωής που τους ικανοποιούν ψυχοσωματικές ανάγκες και πνευματικές περιέργειες, μέσα από τη συνειδητή και αποκλειστικά για τον σκοπό αυτό πρόσκαιρη μετακίνηση σε ξένο γεωγραφικό χώρο και την παραμονή τους σ' αυτόν για χρονικό διάστημα μέχρι ένα έτος, όπου αναπτύσσονται συγκεκριμένες δραστηριότητες αναψυχής, διακοπών, επιχειρηματικές, θρησκευτικές κ.ά.».

Διαβάζοντας και ερμηνεύοντας όλους τους παραπάνω ορισμούς έναν προς έναν, διαπιστώνεται πως η κοινή συνιστώσα όλων, είναι ο άνθρωπος και όταν αυτός νιώθει την ανάγκη να ξεφύγει από την ρουτίνα και τις καθημερινές του συνήθειες. Όταν επιθυμεί να μεταβεί σε ένα μέρος / τόπο, ο οποίος θα του προσφέρει εμπειρίες και εικόνες που είτε δεν έχει δει ξανά, είτε που έχει δει ξανά και συνεχίζει να απολαμβάνει.

Αρχικά, ο άνθρωπος ένιωσε την ανάγκη να ταξιδεύει, όχι γιατί χρειαζόταν ένα διάλειμμα από την καθημερινότητα του, αλλά γιατί έπρεπε να μετακινηθεί για λόγους ασφάλειας ή αναζήτησης τροφής. Στα ευρήματα της προϊστορικής εποχής φαίνεται πως άνθρωποι του ίδιου είδους βρέθηκαν και στην περιοχή της Αφρικής και στην περιοχή της Κίνας, γεγονός που σηματοδοτεί τα πρώτα δείγματα μετακίνησης των ανθρώπων. Στην μετέπειτα ιστορία, τα ταξίδια θεωρούνταν προνόμιο των ευγενών, δηλαδή των εύπορων οικογενειών που διέθεταν και τον ανάλογο ελεύθερο χρόνο. Στην αρχαία Ελλάδα και στην αρχαία Ρώμη, οι άνθρωποι με ιδιαίτερη κοινωνική καταξίωση, είχαν την υποχρέωση να ταξιδεύουν για να ερευνούν, να μελετούν και να έρχονται σε επαφή με άλλους πολιτισμούς και κοινωνίες (Αποστολόπουλος & Σδράλη, 2016).

Ένα σημαντικό παράδειγμα, από το οποίο προκύπτει ότι τα ταξίδια εκείνη την εποχή είναι σημαντικά, είναι ο ίδιος ο Ηρόδοτος, ο οποίος είναι γνωστός για τα ταξίδια του και αποτελούσαν μέρος του ερευνητικού του έργου. Στην πορεία της ιστορίας, οι Ρωμαίοι ήταν αυτοί που μετέτρεψαν την επιθυμία για ταξίδια σε επιθυμία για παραμονή σε θέρετρα για μεγαλύτερα χρονικά διάστημα. Τα θερμά λουτρά ήταν αυτά που προσέλκυαν τους εύπορους Ρωμαίους να περνάνε χρόνο σε αυτούς τους τόπους (Ueli, 2010), κάνοντας τους όπως αναφέρουν και οι Αποστολόπουλος & Σδράλη (2016), να «θεωρούνται οι πρώτοι που ταξίδεψαν για λόγους αναψυχής».

Μεταφερόμενοι στον μεσαίωνα, τα ταξίδια δεν αποτελούσαν ασφαλής επιλογή, λόγω της παραβατικότητας που κυριαρχούσε στους δρόμους, άρα και στον κίνδυνο που αποτελούσαν για τους ταξιδιώτες. Στην αναγέννηση οι νέοι εύποροι, με σκοπό να εξερευνήσουν και να κατακτήσουν ένα ικανοποιητικό κοινωνικό στάτους, ενθαρρύνονταν να ταξιδέψουν και να επισκεφτούν χώρες με ιδιαίτερη ιστορική σημασία. Οι νέοι εκείνης της εποχής ήταν σημαντικοί τόσο για το οικονομικό υπόβαθρο τους, όσο και για τις γνώσεις που διέθεταν και είχαν καλλιεργήσει μέσω των ταξιδιών που λάμβαναν μέρος. Το ταξίδι για αυτούς, σήμαινε την απόκτηση γνώσεων και εμπειριών που θα προσέφερε στο νέο μια άλλη οπτική των πραγμάτων. Εισερχόμενος, έτσι στην ενήλικη ζωή είναι ικανός να αντιμετωπίσει καταστάσεις που θα ενεργοποιήσουν περισσότερο τις κοινωνικές του δεξιότητες, αποδεχόμενος και την ανάλογη κοινωνική καταξίωση.

Σε αυτό το σημείο αξίζει να σημειωθεί ότι τα εν λόγω ταξίδια αναψυχής, συνεχίζουν να αφορούν τους ευγενείς ή όσους είχαν την οικονομική δυνατότητα να τα πραγματοποιήσουν. Η μεσαία τάξη, εργαζόταν ήδη πολλές ώρες και οι οικονομικές αποδοχές που λάμβαναν αρκούσαν μόνο για τα προς το ζην. Την αλλαγή σε αυτό το φαινόμενο, έφερε η βιομηχανική επανάσταση. Η είσοδος νέων τεχνολογιών στις βιομηχανίες, έδωσε την ευκαιρία και τον χρόνο στην μεσαία τάξη να πραγματοποιεί και εκείνη ταξίδια αναψυχής. Ιδιαίτερης σημασίας σημείο στην ιστορία, αποτελεί και η ανακάλυψη του σιδηροδρόμου, του πρώτου μέσου μαζικής μεταφοράς, που έκανε την μεταφορά των ανθρώπων από ένα σημείο σε ένα δεύτερο, οικονομική, εύκολη και γρήγορη. Ο τουριστικός τομέας ακμάζει, με την εμφάνιση του πρώτου τουριστικού οδηγού από τον Γερμανό Karl Beadecker (Αποστολόπουλος & Σδράλη, 2016).

Αυτή η φάση του τουρισμού αποτελεί και την πρώτη φάση του μαζικού τουρισμού, όπως είναι γνωστός μέχρι και σήμερα. Στις αρχές του 19^{ου} αιώνα οι συνθήκες διαβίωσης έχουν αλλάξει, η ποιότητα της ζωής έχει βελτιωθεί και τώρα οι άνθρωποι όλων των κοινωνικών στρωμάτων, είναι σε μια κατάσταση όπου μπορούν να αντιληφθούν την ανάγκη για αλλαγή περιβάλλοντος, αλλά και πως μπορούν να την ικανοποιήσουν. Είτε αυτή η αλλαγή περιβάλλοντος διαρκεί για μια ημέρα, που συνήθως προτιμά η μεσαία και εργατική τάξη, είτε για μεγαλύτερες εξορμήσεις που προτιμούν οι υψηλότερες τάξεις. Η μεσαία και εργατική τάξη, πραγματοποιούσε μεγαλύτερης διάρκειας ταξίδια, όταν ήταν οργανωμένες εκδρομές από τα πρακτορεία της εποχής, γεγονός που αποτέλεσε και την καινοτομία της περιόδου αυτής (Ueli, 2010).

Φτάνοντας στον 20^ο αιώνα, άλλες τεχνολογικές εφευρέσεις, όπως το αυτοκίνητο και το αεροπλάνο, παρόλο που δεν κατασκευάστηκαν με αρχικό στόχο να εξυπηρετήσουν τον τουρισμό, έκαναν τα ταξίδια κάθε τάξης, ακόμα πιο γρήγορα και προσβάσιμα. Σε αυτόν τον αιώνα ο τουρισμός έφερε αλλαγές, μετά το πέρας των Παγκόσμιων Πολέμων. Συγκεκριμένα, τα εργατικά δικαιώματα που διεκδικήθηκαν, όπως για παράδειγμα το δικαίωμα σε άδεια για διακοπές, έδωσε την ευκαιρία σε ακόμα περισσότερους ανθρώπους να παραθερίσουν σε περιοχές που είτε γνώριζαν, είτε που ήθελαν να γνωρίσουν.

Τα ολοκληρωμένα τουριστικά πακέτα, είναι αυτά που συχνά εξυπηρετούν, καθώς πρόκειται για πακέτα χαμηλού κόστους που προσφέρουν διακοπές σε παραθαλάσσιες περιοχές και η πλειοψηφία των ατόμων τα επιλέγει. Τα ταξίδια αναψυχής έφεραν σημαντικές αλλαγές στην οικονομία όχι μόνο για την ίδια την χώρα μόνιμης κατοικίας, αλλά και των πιο περιζήτητων περιοχών παγκοσμίως. Άλλωστε σύμφωνα και με τον Ueli (2010) «ο τουρισμός διασχίζει τα σύνορα: χωρικά, χρονικά, κοινωνικά και πολιτιστικά».

Μελετώντας, τα παραπάνω, προκύπτει το συμπέρασμα, πως ο τουρισμός ξεκίνησε ως προνόμιο των λίγων, ενώ σήμερα, μερικές δεκάδες χιλιάδες ανθρώπων, ανεξαρτήτως κοινωνικής ομάδας, έχουν την δυνατότητα να επισκεφτούν τις πιο γνωστές περιοχές του πλανήτη γη. Το μόνο σίγουρο είναι πως, αυτές οι μερικές δεκάδες χιλιάδες ανθρώπων, που

επισκέπτονται μαζικά έναν τόπο, επενδύουν κατά μια έννοια στην εκάστοτε περιοχή. Αυτή η επένδυση επηρεάζει τους ντόπιους κατοίκους έτσι ώστε να γίνουν πιο ανταγωνιστικοί, να συμμορφωθούν στα νέα πρότυπα και ίσως να χάσουν την ταυτότητα τους. Η ταυτότητα ενός τόπου, όμως είναι ιδιαίτερα σημαντική και ο τουρισμός σήμερα απαιτεί την υιοθέτηση μιας νέας τάξης πραγμάτων, νέων τάσεων και προτύπων.

1.3. Νέες Τάσεις και Πρότυπα στον Τουρισμό

Ο μαζικός τουρισμός κορυφώθηκε την δεκαετία του '50, γιατί αποτέλεσε την οικονομικότερη λύση για τους τουρίστες που επιθυμούσαν να κάνουν διακοπές σε παραθαλάσσιες κυρίως περιοχές. Οι διοργανωτές ταξιδιών προσέφεραν οικονομικές λύσεις που περιλάμβαναν τόσο την μεταφορά, όσο και την διαμονή στις εκάστοτε δημοφιλείς περιοχές. Αυτό το πρότυπο λειτουργεί μέχρι και σήμερα, με την ανάπτυξη της τεχνολογίας και την χρήση του διαδικτύου να παίζει τον κυρίαρχο ρόλο στον τρόπο διακοπών και στην επιλογή των τόπων προσωρινής διαμονής (Αποστολόπουλος & Σδράλη, 2016).

Στα οφέλη του τουρισμού, συγκαταλέγεται και η δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, που προσφέρονται εποχιακά σε μόνιμους και μη κατοίκους τουριστικών περιοχών. Όσο η τουριστική ανάπτυξη μιας περιοχής αυξάνεται, τόσο πιο έντονα γίνονται επενδύσεις και δημιουργούνται νέες επιχειρήσεις, οι οποίες χρειάζονται προσωπικό για να εξυπηρετήσουν τους εκάστοτε πελάτες τους. Αυτή η επένδυση επιφέρει έσοδα σε τοπικό και κρατικό επίπεδο.

Επιπλέον, ο τουρισμός με το περιβάλλον είναι άρρηκτα συνδεδεμένοι μεταξύ τους, καθώς πολύ συχνά, τόποι με ιδιαίτερο φυσικό κάλλος είναι στο επίκεντρο του τουριστικού ενδιαφέροντος. Τα ιστορικά μνημεία επίσης, αποτελούν πόλο έλξης για τους τουρίστες. Μάλιστα, λόγω αυτού, οι τοπικές κοινότητες, πραγματοποιούν ενέργειες για την προστασία και των περιοχών φυσικού κάλλους, αλλά και των ιστορικών μνημείων. Συλλογίζόμενοι τα παραπάνω, προκύπτει το συμπέρασμα είναι ότι σε περίπτωση που ο τουρισμός δεν επέφερε κέρδη σε έναν τόπο, είναι πολύ πιθανό οι περιοχές ή και τα μνημεία να μην αξιοποιούνταν ποτέ με σκοπό την διατήρηση και μετάδοση της πολιτιστικής κληρονομιάς (Κοκκώσης & Τσάρτα, 2001).

Αυτή η ανάπτυξη συμβάλλει σημαντικά στην οικονομία μέχρι και σήμερα. Για την Ελλάδα συγκεκριμένα, η οποία συγκαταλέγεται ανάμεσα στους πιο δημοφιλείς προορισμούς παγκοσμίως, ο τουρισμός αποτελεί το 13% του ΑΕΠ της ελληνικής οικονομίας για το έτος 2023, σύμφωνα με την INSETE Intelligence (2024). Σύμφωνα με την ίδια έρευνα, οι τουρίστες που επισκέφτηκαν την χώρα για το έτος 2023 υπολογίζονται στα 32,7 εκατ., σε αντίθεση με το έτος 2022 που υπολογίζονταν στα 27,8 εκατ., παρουσιάζοντας έτσι μια αύξηση της τάξης του 17,6%. Τέλος, οι εισπράξεις από τον εισερχόμενο τουρισμό εκτιμώνται στα 19,8 δισ. ευρώ σε αντίθεση με το έτος 2022 που ήταν 17,3 δισ. ευρώ.

Γίνεται αντιληπτό, σε αυτό το σημείο λοιπόν, το πλήθος των ανθρώπων που επισκέπτονται μια χώρα. Τι επιπτώσεις, όμως, έχουν για το περιβάλλον και για την τοπική κουλτούρα οι 32,7 εκατ. τουρίστες που έχουν επισκεφτεί την χώρα; Από την εποχή που ο τουρισμός ήταν μια επιλογή όλων, ανεξαρτήτως κοινωνικής τάξης, τα οφέλη που έχει προσφέρει στις περιοχές ενδιαφέροντος των τουριστών, είναι κυρίως οικονομικά. Οι τουριστικές περιοχές αναβαθμίζονται, αλλά πολλές φορές χάνουν τον χαρακτήρα τους και την τοπική παράδοση τους. Οι επιχειρηματίες που εδράζονται, προτιμούν να εκσυγχρονιστούν με τις ανάγκες της εκάστοτε εποχής, αλλά και των τουριστών που εξυπηρετούν, παρά να διατηρήσουν τον παραδοσιακό χαρακτήρα τους. Όμως, οι τουρίστες πλέον δεν μένουν ικανοποιημένοι με αυτό το μοτίβο τουρισμού. Τα τουριστικά πακέτα που υπάρχουν συνήθως

χαρακτηρίζονται από την οργάνωση και το πρόγραμμα, δύο πράγματα, που έχουν ήδη στην καθημερινότητα τους. Το τρίπτυχο ήλιος-θάλασσα-άμμος δεν είναι ένα πρότυπο τουρισμού που τους ικανοποιεί πλέον, όπως λέει και ο Σπιλάνης (1995).

Τις τελευταίες δεκαετίες, οι τουρίστες έχουν αλλάξει τους λόγους για τους οποίους επισκέπτονται έναν τόπο διακοπών και χαλάρωσης. Παλαιότερα τα μέρη που θα τους προσέλκυαν, ήταν μέρη στα οποία θα διασκεδάζαν, θα ξεκουράζονταν και θα είχαν την δυνατότητα να περιηγηθούν. Από την δεκαετία του '70 μέχρι και σήμερα, οι τουρίστες επιθυμούν να έρχονται σε επαφή με το προϊόν που τους προσφέρετε (Αποστολόπουλος & Σδράλη, 2016). Δεν αρκούνται στις εμπειρίες που τους προσφέρονται στοχευμένα και μαζικά από τα τουριστικά πακέτα. Αναζητούν την εμπειρία, που θα τους δώσει τα ερεθίσματα, τις εικόνες και τις μνήμες. Όλα αυτά, είναι στιγμές οι οποίες δεν πραγματοποιούνται στη καθημερινότητα και είναι εικόνες που συνδέονται συνήθως με το περιβάλλον της εξοχής και όχι με αυτό του αστικού ιστού. Για αυτό το λόγο αποτυπώνεται στη μνήμη τους και συνδέονται άμεσα με συναισθηματική φόρτιση (Παπαδόπουλος, 2021).

Για αυτούς τους λόγους, αλλά και για λόγους που αφορούν την ποιότητα της τουριστικής εμπειρίας και όχι την ποσότητα, την υγιεινή διατροφή και την ευεξία, αλλά και το σεβασμό προς το περιβάλλον, ο τύπος τουρισμού που εκπληρώνει όλα τα παραπάνω, είναι ο εναλλακτικός τουρισμός. Διάφοροι ορισμοί έχουν αποδοθεί για τον εναλλακτικό τουρισμό, ενώ συχνά αναφέρεται ως αντίθεση του μαζικού τουρισμού, καθώς αυτός ο τύπος αποτελεί την πιο ήπια, πιο πράσινη και υπεύθυνη μορφή τουρισμού (Αποστολόπουλος & Σδράλη, 2016).

Ο Inskeep (1991), μιλά για τον εναλλακτικό τουρισμό ως «μικρής κλίμακας, μη συμβατικής φύσης, μη μαζικής εξειδίκευσης καθώς και κοινωνικά και περιβαλλοντικά ευαίσθητος και γεμάτος σεβασμό, σε αντίθεση με τον συμβατικό τύπο μαζικού τουρισμού σε μεγάλα θέρετρα». Σύμφωνα με το Υπουργείο Τουρισμού «Ο εναλλακτικός τουρισμός περιλαμβάνει το σύνολο των τουριστικών υπηρεσιών, οι οποίες διακρίνονται ανάλογα με τις ιδιαίτερες ανάγκες, τις προτιμήσεις και τα κίνητρα των τουριστών, απευθύνονται σε ένα εξειδικευμένο κοινό, τηρούν τις αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης και συμβάλλουν στην άμβλυνση της εποχικότητας της τουριστικής ζήτησης». Ακόμα, ο Ανδριώτης (2006) ορίζει ότι ο εναλλακτικός τουρισμός «είναι μια σειρά ολοκληρωμένων τουριστικών υπηρεσιών με κοινό χαρακτηριστικό τους την εξειδίκευση, η οποία διαμορφώνεται βάσει των αναγκών και των επιθυμιών του τουριστικού κοινού».

Με τον εναλλακτικό τουρισμό περιοχές οι οποίες δεν κατείχαν τουριστικό προϊόν τόσο ανταγωνιστικό συγκριτικά με άλλες περιοχές, είναι ικανές με αυτό το πρότυπο τουρισμού να προσφέρουν την εμπειρία της τοπικής κουλτούρας και παράδοσης στον επισκέπτη. Το τουριστικό προϊόν διαφοροποιείται και επικεντρώνεται στην ανάδειξη της φυσικής και πολιτισμικής κληρονομιάς (Υπουργείο Τουρισμού). Οι επισκέψεις των τουριστών χαρακτηρίζονται ως φιλικές προς το περιβάλλον, με σεβασμό στον πολιτισμικό πλούτο και γεμάτες βιώματα.

Σύμφωνα με τους Κοκκώσης και Τσάρτας (2001) ο εναλλακτικός τουρισμός αποτελείται από επιμέρους κατηγορίες τουρισμού, οι οποίες είναι:

• Αγροτουρισμός	• Θρησκευτικός Τουρισμός
• Αθλητικός Τουρισμός	• Ιαματικός Τουρισμός
• Αστικός Τουρισμός	• Κοινωνικός Τουρισμός
• Εκθεσιακός Τουρισμός	• Οικολογικός Τουρισμός
• Εκπαιδευτικός Τουρισμός	• Ορεινός Τουρισμός
• Επαγγελματικός Τουρισμός	• Περιηγητικός Τουρισμός
• Θαλάσσιος Τουρισμός	• Πολιτισμικός Τουρισμός

- Συνεδριακός Τουρισμός
- Τουρισμός κινήτρων
- Τουρισμός σε θεματικά πάρκα
- Φυσιολατρικός τουρισμός
- Τουρισμός περιπέτειας
- Τουρισμός υγείας και φυσικής ζωής
- Τουρισμός τρίτης ηλικίας ή τουρισμός παραχείμανσης
- Χειμερινός Τουρισμός

Η παρούσα θα επικεντρωθεί στην μορφή εναλλακτικού τουρισμού που ονομάζεται Αγροτουρισμός, ως την μορφή αυτή που μπορεί να φέρει σε επαφή τον αγροτουρίστα με τον επιχειρηματία αγροτουρισμού. Οι δυο αυτές προσωπικότητες θα μοιραστούν εμπειρίες σχετικά με την αγροτική ζωή και των παραγόμενων αγαθών, απόψεις σχετικά με τις δυσκολίες με τις οποίες έρχονται αντιμέτωποι οι επιχειρηματίες στον κλάδο και στην προσωπική τους ζωή και ευαισθησίες σχετικά με την προστασία και τον σεβασμό προς το περιβάλλον, αλλά και την σημαντικότητα της αειφορίας αυτού. Μέσω του αγροτουρισμού, οι επισκέπτες είναι πιο δεκτικοί σε μηνύματα που αφορούν την προστασία του περιβάλλοντος, αφού έχουν έρθει σε άμεση επαφή με αυτή λόγω του αγροτικού περιβάλλοντος μέσα στο οποίο δραστηριοποιείται ο αγροτουρισμός.

1.4. Αγροτουρισμός

Ο αγροτουρισμός, ανήκει στο φάσμα του αγροτικού τουρισμού, δηλαδή οτιδήποτε σχετίζεται με την αγροτική ζωή, τα αγροτικά προϊόντα και το αγροτικό περιβάλλον γενικότερα. Ο αγροτουρισμός, είναι αυτή η μορφή τουρισμού που μπορεί να φέρει τον τουρίστα σε ένα περιβάλλον, το οποίο δεν έχει συνηθίσει να βλέπει στην καθημερινότητα του. Αυτό το περιβάλλον τον φέρνει σε επαφή με τη φύση, η οποία δεν είναι συχνή στον αστικό ιστό όπου ζει, με την παράδοση της περιοχής που επισκέπτεται και τα ήθη και τα έθιμα αυτής, κάνοντας τον επισκέπτη με τα πολλά και τα λίγα να επιστρέφει στις ρίζες του (Dionysoroulou, 2021). Με άλλα λόγια, αυτή η επιστροφή στις ρίζες του ανθρώπου, η επαφή με τον πολιτισμό και με την φιλοσοφία της ζωής, που πολλές φορές ξεχνιέται κατά την διάρκεια της ημέρας, είναι οι λόγοι που κάνουν τον αγροτουρισμό, μια μορφή τουρισμού με αυξητικές τάσεις.

Ο ορισμός του αγροτουρισμού, έχει αποδοθεί ως εκείνη την «τουριστική δραστηριότητα που αναπτύσσεται σε χώρο μη αστικό, από τους απασχολούμενους κυρίως στο πρωτογενή και δευτερογενή τομέα και ειδικότερα σε οικογενειακής ή συνεταιριστικής μορφής μικρές τουριστικές μονάδες παροχής αγαθών και υπηρεσιών και που στηρίζεται στην αξιοποίηση των φυσικών, πολιτισμικών και ανθρώπινων τοπικών πόρων, ικανοποιεί εξειδικευμένες προσωπικές ανάγκες του σύγχρονου ανθρώπου και αποβλέπει στη συγκράτηση και παλιννόστηση του γηγενούς πληθυσμού, στην ενίσχυση του αγροτικού εισοδήματος και της τοπικής οικονομίας και στην άνοδο του βιοτικού και πολιτισμικού του επιπέδου» (Λογοθέτης, 1988 & Βαφειάδης κ.ά., 1992).

Σύμφωνα με το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων ο «αγροτουρισμός είναι ειδική μορφή τουρισμού υπαίθρου, η οποία συνίσταται στο σύνολο των δραστηριοτήτων που συνδέονται με την αγροτική παραγωγή και το πολιτιστικό περιβάλλον των αγροτικών περιοχών, τις αγροτικές ασχολίες, τα τοπικά προϊόντα, την παραδοσιακή κουζίνα και τοπική γαστρονομία, καθώς και την παροχή υπηρεσιών φιλοξενίας και εστίασης σε χώρους ενοποιημένους ή μη με αγροτικές εγκαταστάσεις».

Σε αυτό το σημείο χρειάζεται να σημειωθεί ότι ο αγροτουρισμός διακρίνεται σε δύο τύπους. Ο πρώτος είναι οι διακοπές στην αγροτική εκμετάλλευση (farm house holidays), δηλαδή οι τουρίστες επισκέπτονται το αγρόκτημα και συμμετέχουν ενεργά στις αγροτικές

εργασίες με τις οποίες ασχολούνται οι αγρότες εκείνη την περίοδο του χρόνου που τους επισκέπτονται. Ο δεύτερος τύπος είναι η διανυκτέρευση με πρωινό (bed and breakfast), δηλαδή την διαμονή σε αγροτουριστικό κατάλυμα που συνήθως συμβαδίζει με τα παραδοσιακά αρχιτεκτονικά πρότυπα της εκάστοτε περιοχής και παρέχεται πρωινό στους επισκέπτες, συνήθως παραδοσιακό και από τοπικά προϊόντα (Αποστολόπουλος & Σδράλη, 2016).

Τα ερωτήματα που δημιουργούνται σε αυτό το σημείο, είναι το πως ο αγροτουρισμός διαδόθηκε εξ αρχής, πως αυτός έγινε πόλος έλξης για τους τουρίστες, αλλά και πως ωφελεί τους αγρότες το μοτίβο του να φέρνουν τον τουρίστα στο αγρόκτημα τους ή να τον φιλοξενούν σε αυτό;

1.4.1. Εξέλιξη του Αγροτουρισμού

Ο αγροτουρισμός σαν φαινόμενο χρονολογείται κατά την περίοδο που παρουσίασε και μεγάλη ανάπτυξη ο μαζικός τουρισμός. Άλλωστε, η επαφή με την φύση ήταν και η κινητήριος δύναμη για τους τουρίστες να επισκεφτούν μέρη ιδιαίτερου φυσικού κάλλους. Σύμφωνα με τους Chase L. et al (2018) στις Ηνωμένες Πολιτείες ήταν αρκετά διαδεδομένη η παράδοση του να επισκέπτονται φάρμες και αγροκτήματα για να γιορτάσουν την έναρξη της σοδειάς ή να πάρουν μέρος σε άλλες γιορτές που σχετίζονταν με την καλλιέργεια. Φυσικά, ο μαζικός τουρισμός όπως αναπτύχθηκε και αργότερα στη πορεία του χρόνου, δεν είχε ως κύριο μέλημα του, την προστασία του περιβάλλοντος. Ο κεντρικός άξονας του μαζικού τουρισμού ήταν η αύξηση της οικονομίας, ανεξαρτήτως των κοινωνικών ή περιβαλλοντικών επιπτώσεων (Chen F., et al, 2020).

Μεταφερόμενοι στο σήμερα, οι φυσικοί πόροι και η εξάντληση αυτών και οι επιβλαβείς συνθήκες που έχουν υιοθετηθεί, είναι θέματα που αφορούν τον άνθρωπο. Η ζωή στην ύπαιθρο και η ηρεμία που πολλές φορές αυτή προσφέρει, είναι η κινητήριος δύναμη των τουριστών για να επισκεφτούν ένα αγροτουριστικό κατάλυμα. Εκτός αυτού, ο αγροτουρίστας επιθυμεί την επαφή με την φύση, την εμπειρία που θα του δώσει το αγροτικό προϊόν ή η υπηρεσία, αλλά και την προσωπική ανάπτυξη που θα προκύψει μέσω αυτών των νέων εμπειριών. Όπως αναφέρουν και συγκεκριμένα οι Αποστολόπουλος & Σδράλη (2016) «ο τουρίστας δεν είναι σήμερα ένας ξένος που θαυμάζει το αγροτικό τοπίο, αλλά είναι κυρίως ένας καταναλωτής του αγροτικού χώρου, ακόμη και ένας επενδυτής που επενδύει στη διατήρησή του».

Ο αγροτουρισμός, είναι μια ευκαιρία για μια ορεινή περιοχή, να προσελκύσει τουρίστες να την επισκεφτούν, γεγονός που σε διαφορετική περίπτωση να μην υπήρχε η δυνατότητα για να το κάνει. Η μοναδικότητα του ορεινού τοπίου είναι, από μόνη της, μια ευκαιρία για τον τουρίστα να έρθει σε επαφή με το φυσικό πλούτο. Επιπλέον, σε κάθε είδους προορισμούς (ορεινούς, πεδινούς, παραθαλάσσιους κλπ), η αρχιτεκτονική του, η ιστορία του και τα τοπικά προϊόντα που παράγονται σε αυτή, ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις του σύγχρονου τουρίστα και στην επιθυμία του να έρθει σε επαφή με την παράδοση και την τοπική κουλτούρα.

Από πλευράς αγροτών που επιθυμούν την ενασχόληση με τον αγροτουρισμό, αυτός ως επένδυση, προσφέρει στον αγρότη άλλου είδους οφέλη. Από την στιγμή, που παρατηρείται ανά τα χρόνια, μια αυξητική τάση στην εγκατάλειψη του αγροτικού χώρου, ο αγροτουρισμός, είναι μια απασχόληση που όχι μόνο φέρνει τον τουρίστα σε επαφή με το φυσικό περιβάλλον, αλλά φέρνει και τον αγρότη πίσω στο αγρόκτημα του, δίνοντας και μια διαφορετική πνοή σε αυτό. Η υιοθέτηση πρακτικών που φέρνουν τον τουρίστα σε επαφή με την παραγωγική διαδικασία, αποτελεί μια πρακτική που έχει όφελος τόσο για τον ίδιο τον τουρίστα, όσο και για τον αγρότη. Αυτός, αυξάνει το αγροτικό του εισόδημα, χωρίς να αφήνει τη γη του να ερημώνει και ο

τουρίστας απολαμβάνει αυτή τη διατηρημένη παραγωγική γη, ως ένα μέσο επιστροφής στις ρίζες του.

Αλλά οφέλη που προκύπτουν με την ανάπτυξη του αγροτουρισμού, αφορούν και την ίδια την οικογένεια που ασχολείται με αυτή τη μορφή τουρισμού. Η οικογένεια του αγρότη έρχεται σε επαφή με τους τουρίστες, μοιράζοντας έτσι τις εμπειρίες τους για τον τρόπο ζωής τους, αλλά και την ίδια την παραγωγική διαδικασία στην οποία παίρνουν μέρος. Είναι αρκετά σημαντικό για τα μέλη της οικογένειας να λαμβάνουν μέρος στην τουριστική δραστηριότητα, καθώς αυτό τους προσφέρει μια οικονομική ανεξαρτησία, αλλά και αναπτύσσονται επικοινωνιακές δεξιότητες, διαμέσου της καθημερινής αλληλεπίδρασης με τους πελάτες.

Η συμμετοχή της γυναίκας στον αγροτουρισμό, θεωρείται ιδιαίτερα σημαντική. Όπως αναφέρουν και οι Αποστολόπουλος & Σδράλη (2016) « [...] η γυναίκα είναι ένα κατεξοχής πολυδραστήριο άτομο που συνδυάζει πολλές ενασχολήσεις μέσα στο ίδιο της το νοικοκυριό [...]». Η πορεία της γυναίκας στο χρόνο, συχνά σχετίζεται με την φροντίδα της οικογένειας και αυτό έχει συμβάλει στην ανάπτυξη δεξιοτήτων όπως είναι η υπομονή και η ενσυναίσθηση. Στον αγροτουρισμό, η φιλοξενία και η ανθρώπινη επαφή είναι καίριας σημασίας για την μέγιστη δυνατή εμπειρία και για αυτό οι γυναίκες έχουν το πλεονέκτημα σε αυτό το τομέα. Για αυτό άλλωστε και ο αγροτουρισμός μπορεί να θεωρηθεί και γυναικεία υπόθεση, λόγω και της αδιάκοπης εργασίας που αυτές προσφέρουν (Dionysopoulou, 2021).

Εκτός αυτών, οι γυναίκες έχουν αναπτύξει και δεξιότητες που σχετίζονται με την μεταποίηση ενός αγροτικού προϊόντος. Για αυτό το λόγο, ένιωσαν την ανάγκη να συγκροτηθούν σε ομάδες και να δημιουργήσουν γυναικείους αγροτουριστικούς συνεταιρισμούς. Οι γυναικείοι αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί, έχουν ως αντικείμενο κυρίως την μεταποίηση των τοπικών αγροτικών προϊόντων σε παραδοσιακά εδέσματα, αλλά και την δημιουργία χειροποίητων ειδών λαϊκής τέχνης. Η ενασχόληση με την παραγωγική διαδικασία που σχετίζεται και με την εστίαση, κάνει τις γυναίκες εμφανώς πιο δυναμικές στην επιχειρηματική δραστηριότητα (Αποστολόπουλος & Σδράλη, 2016).

Συμπερασματικά, ο αγροτουρισμός και η εξέλιξη του οφείλεται τόσο στις κοινωνικοοικονομικές αλλαγές που έχουν πραγματοποιηθεί σε βάθος χρόνου σε τοπικό και παγκόσμιο επίπεδο, όσο και στην προσωπική εξέλιξη του ανθρώπου που εμπλέκεται με αυτόν. Φυσικά και σε διαφορετικά περιβάλλοντα η εξέλιξη του αγροτουρισμού, σημειώνεται και με διαφορετική ταχύτητα.

Σε επίπεδο Ευρώπης, ο αγροτουρισμός σχετίζεται με την έκταση της αγροτικής εκμετάλλευσης. Μικρότερης έκτασης εκμεταλλεύσεις συναντώνται σε χώρες όπως η Ιταλία, η Ισπανία και η Ελλάδα, όπου η γεωλογία των περιοχών αυτών δεν χαρακτηρίζεται από μεγάλες εκτάσεις αγροτικής γης, αλλά περιοχές με ιδιαίτερα γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά. Για αυτό το λόγο, συχνά προσφέρουν διανυκτέρευση με πρωινό (bed and breakfast). Συγκεκριμένα, ο αγροτουρισμός που αναπτύσσεται τα τελευταία χρόνια στην χώρα της Ιταλίας, είναι αξιοσημείωτος, καθώς προωθούν τα τοπικά προϊόντα τους, την κουλτούρα τους και την λαϊκή τους τέχνη με τέτοιο τρόπο ώστε να προσελκύουν όλο και περισσότερους τουρίστες κάθε χρόνο. Οι περιοχές μεγαλύτερης έκτασης που συναντάται σε χώρες όπως η Γερμανία και η Αυστρία, προσφέρουν διακοπές στην αγροτική εκμετάλλευση (farm house holidays). Σε αυτές τις περιοχές προσφέρονται πακέτα που έχουν σχέση και με δραστηριότητες, όπως είναι η ιππασία, το ψάρεμα, το σκι κ.ά., τα οποία κυρίως απευθύνονται σε τουρίστες που εκτός από την διαμονή τους σε ένα κατάλυμα, επιθυμούν την εξασφάλιση δραστηριοτήτων αξιοποιώντας έτσι τον χρόνο κατά την παραμονή τους, στο τόπο που επισκέπτονται (Αποστολόπουλος & Σδράλη, 2016).

1.4.2. Αγροτουρισμός στην Ελλάδα

Ο αγροτουρισμός στην Ελλάδα δεν αναπτύχθηκε την ίδια χρονική περίοδο και με την ίδια τάση όπως σε άλλες χώρες της Ευρώπης. Η Ελλάδα από τις αρχές ανάπτυξης του μαζικού τουρισμού, βρισκόταν στο επίκεντρο των διακοπών για τους ενδιαφερόμενους τουρίστες, λόγω του ιστορικού υπόβαθρου που κατέχει. Βέβαια και το τρίπτυχο, θάλασσα, ήλιος και άμμος που βρίσκουν με ιδιαίτερη ευκολία στα διάφορα θέρετρα, είναι αρκετά για τους τουρίστες (Κοκαράκη, 2021).

Η είσοδος της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ), την δεκαετία του '80, ήταν η στιγμή εκείνη που στην Ελλάδα ξεκίνησε να αναπτύσσεται ο αγροτουρισμός (Dionysoroulou, 2021). Μέχρι και εκείνη την στιγμή, υπήρχε η αντίληψη του προβλήματος, το οποίο αφορούσε τις περιθωριοποιημένες, κυρίως ορεινές, περιοχές αλλά η λύση δεν είχε αποδοθεί. Στις ορεινές περιοχές, ο πληθυσμός συνεχώς μειωνόταν, η αγροτική γη έχανε την αξία της, η οικονομία των περιοχών είχε αρνητικό πρόσημο και η κοινωνία διαταράσσονταν. Με την είσοδο της Ελλάδας στην ΕΟΚ και σύμφωνα με τις αρχές και τις οδηγίες του οργανισμού, πραγματοποιήθηκαν μια σειρά από ενέργειες και προγράμματα που σχετίζονταν με την περιφερειακή ανάπτυξη (Αποστολόπουλος & Σδράλη, 2016). Παραδείγματα αυτών των προγραμμάτων είναι ο Γυναίκειοι Αγροτουριστικοί Συνεταιρισμοί, οι οποίοι αποτελούν εκείνη την περίοδο την πιο οργανωμένη μορφή αγροτουρισμού και είχαν ιδιαίτερη σημασία για τις γυναίκες των ορεινών περιοχών, όπως αναλύθηκε παραπάνω.

Στην μετέπειτα ιστορία του ελληνικού αγροτουρισμού, ο Ελληνικός Οργανισμός Τυποποίησης όρισε συγκεκριμένους στόχους που πρέπει να ακολουθηθούν στον αγροτουρισμό, οι οποίοι όπως αναφέρει και η Κοκαράκη (2021), είναι: «1. Η γνωριμία του επισκέπτη με τις αγροτικές περιοχές, τις αγροτικές ασχολίες, τα τοπικά προϊόντα, την παραδοσιακή κουζίνα και την καθημερινή ζωή των κατοίκων, τα πολιτισμικά στοιχεία και τα αυθεντικά χαρακτηριστικά του χώρου αυτού, 2. Η επαφή του επισκέπτη με τη φύση καθώς και με τις δραστηριότητες στην ύπαιθρο, στις οποίες θα μπορεί να συμμετέχει, να ψυχαγωγηθεί και να νιώσει τη χαρά της περιήγησης, της γνώσης και της ανακάλυψης, 3. Η κινητοποίηση των παραγωγικών, πολιτισμικών και αναπτυξιακών δυνάμεων του τόπου, συμβάλλοντας έτσι στην βιώσιμη περιβαλλοντική, οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη του αγροτικού χώρου».

Μεταφερόμενοι κοντά στο σήμερα, στις 30/07/2018 θεσπίζεται για πρώτη φορά το Ειδικό Σήμα Αγροτουρισμού με την Κοινή Υπουργική Απόφαση 12528/2018 (ΦΕΚ3089/Β/30.07.2018) και δημιουργείται ένα σαφή πλαίσιο, βάση του οποίου αναγνωρίζεται η επαγγελματική δραστηριότητα ενός αγροτουριστικού καταλύματος. Επιπλέον, καθορίζονται οι όροι και οι προϋποθέσεις που απαιτούνται για την χορήγηση του Ειδικού Σήματος Αγροτουρισμού (Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης & Τροφίμων, 2018).

Τέλος, αξιοσημείωτο σε αυτό το σημείο είναι τα αποτελέσματα της έρευνας της Dionysoroulou (2021), όπου αναφέρεται πως «ο αγροτουρισμός στην Ελλάδα δεν ασκείται αποκλειστικά από αγρότες, αλλά και από άλλα φυσικά ή νομικά πρόσωπα που δεν έχουν σχέση με τον αγροτικό τομέα». Συνεπώς και ο αγροτουρισμός, δεν αφορά μόνο την αγροτική κοινότητα, αλλά και τον ευρύτερο κύκλο επιχειρηματιών τουρισμού, οι οποίοι μπορεί να επιθυμούν την αλλαγή από την ήδη υπάρχουσα παρωχημένη μορφή τουρισμού, αυτή του μαζικού τουρισμού, σε μια πιο βιώσιμη μορφή τουρισμού, αυτή του αγροτουρισμού.

1.4.3. Αγροτουρισμός ως Πυλώνας Ανάπτυξης της Βιωσιμότητας

Η προστασία του περιβάλλοντος στην σύγχρονη εποχή, λαμβάνεται σημαντικά υπόψη τόσο σε προσωπικό, όσο και σε επαγγελματικό επίπεδο. Οι φυσικές καταστροφές, η κλιματική

αλλαγή, η ρύπανση είναι λίγα μόνο παραδείγματα, με τα οποία οι άνθρωποι έρχονται αντιμέτωποι σήμερα. Στο τομέα του τουρισμού, ο μαζικός τουρισμός όπως τον γνωρίζουμε μέχρι και σήμερα είναι ένα μοντέλο που δεν λειτουργεί το ίδιο. Οι πρακτικές που εφαρμόζονται σε αυτόν τον τύπο τουρισμού, έχουν υποβαθμίσει το περιβάλλον σε επίπεδο τέτοιο που έχει φτάσει το σημείο κορεσμού της αντοχής του. Πλέον, το περιβάλλον έχει εξαντλήσει τις δυνατότητες του να υποστηρίξει τις ανθρώπινες δραστηριότητες, χωρίς να υποβαθμίζεται.

Η υιοθέτηση βιώσιμων πρακτικών είναι σημαντική για αυτή την εποχή, τόσο για την καθημερινότητα των πολιτών, όσο και για τις επιχειρήσεις του τουρισμού, αναφέροντας συγκεκριμένα τον ξενοδοχειακό κλάδο. Σε προσωπικό επίπεδο, πρακτικές όπως είναι η ανακύκλωση ή η μείωση της χρήσης του πλαστικού σε καθημερινές αγορές, είναι μερικές μόνο πρακτικές που μπορούν να βοηθήσουν την μέχρι σήμερα κατάσταση. Ακόμα, η συνειδητή χρήση των φυσικών πόρων, όπως του νερού, η χρήση μέσων όπως το ποδήλατο ή τα πόδια για τις κοντινές αποστάσεις, επίσης, είναι ικανές να φέρουν την αλλαγή.

Σε επαγγελματικό επίπεδο, αξίζει να αναφερθεί η έρευνα του Ινστιτούτου Τουριστικών Ερευνών και Προβλέψεων (ΙΤΕΠ) για την σημασία της Περιβαλλοντικής Βιωσιμότητας στον Ξενοδοχειακό Κλάδο, σύμφωνα με την οποία, η Ελλάδα κατέχει ένα ξενοδοχειακό δυναμικό της τάξης άνω των 10.000 μονάδων, μέτρηση η οποία πραγματοποιήθηκε για το έτος 2021, οι οποίες και δραστηριοποιούνται κυρίως στο Νότιο Αιγαίο. Από αυτούς, το μεγαλύτερο ποσοστό αντιλαμβάνονται τη σημαντικότητα της υιοθέτησης πρακτικών βιωσιμότητας, ενώ περισσότεροι από τους μισούς παραδέχονται ότι έχουν μέτρια γνώση σε τέτοιου είδους θέματα, περιβαλλοντικής βιωσιμότητας. Επίσης, οι μεγάλες αλυσίδες ξενοδοχείων παρακολουθούν τις εκπομπές άνθρακα που παράγουν και εφαρμόζουν πρακτικές μείωσης αυτών, σε αντίθεση με τα μικρότερης δυναμικότητας ξενοδοχεία. Τέλος, η εφαρμογή πρακτικών βιωσιμότητας είναι το ίδιο σημαντική τόσο για τις μικρότερες ξενοδοχειακές μονάδες όσο και για τις μεγαλύτερες (ΙΤΕΠ, 2021). Το ΙΤΕΠ σε μεταγενέστερη έρευνα που πραγματοποιήθηκε το 2023 και αφορά τις πρακτικές βιωσιμότητας των ελληνικών ξενοδοχείων και τις ανάγκες εκπαίδευσης σε θέματα βιωσιμότητας, σημειώνει πως οι κύριοι λόγοι που δεν υιοθετούνται βιώσιμες πρακτικές, είναι «η έλλειψη χρηματοδότησης και ανθρώπων με την κατάλληλη εξειδίκευση καθώς και έλλειψη χρόνου και ενημέρωσης [...]» (ΙΤΕΠ, 2023).

Οι επιχειρηματικές δραστηριότητες τουρισμού, επιβαρύνουν το περιβάλλον, παράγοντας απόβλητα, ρύπους και καταναλώνοντας φυσικούς πόρους με τέτοιο ρυθμό που το περιβάλλον αδυνατεί να αναπληρώσει. Για αυτό το λόγο, η εφαρμογή νέων τεχνολογιών και η υιοθέτηση νέων πρακτικών είναι απαραίτητη για την βιωσιμότητα του περιβάλλοντος. Ο αγροτουρισμός είναι μια από τις μορφές τουρισμού που ανταποκρίνεται στις νέες συνθήκες. Μέσω αυτού, οι επισκέπτες των αγροτουριστικών δραστηριοτήτων, έρχονται σε επαφή με την φύση, που συνήθως έχουν και ελάχιστες δυνατότητες να βρεθούν σε αυτή, μαθαίνουν για την αγροτική ζωή και για τις συνθήκες που βιώνουν οι μόνιμοι κάτοικοι των περιοχών που επισκέπτονται (Ανθουλίδης, 2013).

Μπαίνοντας στο αγρόκτημα οι τουρίστες έρχονται σε επαφή, μεταξύ των άλλων, με τις πρακτικές καλλιέργειας που εφαρμόζονται στις διαφορετικές περιόδους του έτους. Μαθαίνουν για αυτές, συμμετέχουν στις καλλιέργειες και αντιλαμβάνονται για το κύκλο παραγωγής, ενός προϊόντος που μπορεί να χρησιμοποιούν πολύ συχνά στην καθημερινότητα τους. Αντιλαμβάνονται πως το προϊόν αυτό παράγεται και καταλήγει στο πιάτο τους. Ανάλογα και την εποχή που επισκέπτεται κανείς ένα αγρόκτημα και τις εργασίες που λαμβάνουν χώρα εκείνη την συγκεκριμένη εποχή, μεταδίδονται πληροφορίες που μπορεί να αποβούν πολύτιμες για τον συμμετέχοντα αγροτουρίστα. Για παράδειγμα, σε περιόδους συγκομιδής καρπών, είναι αρκετά διαδεδομένη η δραστηριότητα, κατά την οποία οι τουρίστες μαζεύουν τους καρπούς μόνοι τους, μαθαίνοντας και λαμβάνοντας μέρος στην παραγωγική διαδικασία (Petroman et al,

2015). Άλλωστε η μορφή της μη τυπικής μάθησης δεν συναντάται μόνο σε θρανία αιθουσών σχολείου, αλλά σε οποιαδήποτε προγραμματισμένη και οργανωμένη κατάσταση (Μπότσογλου, 2022). Αυτή η βιωματική μάθηση, είναι ικανή να αλλάξει τις μέχρι τώρα συμπεριφορές των επισκεπτών και να δημιουργήσει ένα αίσθημα ευθύνης προς την προστασία του περιβάλλοντος. Ακόμα, διαμέσου της επαφής που έχουν οι επισκέπτες με τις πρακτικές καλλιέργειας, αλλά και με την ίδια την παραγωγή προϊόντων τείνουν να αναλογίζονται το κόστος των καθημερινών τους πρακτικών σε βάρος του περιβάλλοντος.

Η βιωματική μάθηση στον αγροτουρισμό στοχεύει στην άμεση εμπλοκή του ατόμου σε δραστηριότητες αγροτικής φύσεως. Μέσω αυτών οξύνονται οι αισθήσεις, όπως η παρατηρητικότητα, ο πειραματισμός, η σκέψη του ατόμου και έτσι αυτό αποκτά ουσιαστική εμπειρία, από μια δραστηριότητα στην οποία συμμετείχε κατά τις διακοπές του και σε μια συνθήκη που τον βρίσκει πιο δεκτικό σε νέα ερεθίσματα. Με την ενεργή συμμετοχή σε τέτοιου είδους δραστηριότητες, τονώνεται η ευαισθητοποίηση σε περιβαλλοντικά ζητήματα και μέσω της εμπειρίας καλλιεργείται μια πιο ολιστική προσέγγιση και υπευθυνότητα για την προστασία των φυσικών πόρων.

Η βιωματική μάθηση μέσω των συμμετοχικών δραστηριοτήτων, συναντάται πολύ συχνά στα πολυλειτουργικά καταλύματα, τα οποία και ξεφεύγουν από τα πρότυπα της παραδοσιακής μάθησης. Τέτοιες συμμετοχικές δραστηριότητες είναι η καλλιέργεια της γης, η παραγωγή τοπικών προϊόντων, η παρατήρηση της φύσης, η επαφή με παραδοσιακές γεωργικές πρακτικές, η εκμάθηση παραδοσιακών τεχνικών παρασκευής εδεσμάτων κ.ά. Με τη συμμετοχή των ατόμων σε τέτοιες δραστηριότητες, δημιουργούνται εμπειρίες και οι εμπειρίες καλλιεργούν συνείδηση. Συνειδητοποιημένοι πολίτες κατανοούν τα περιβαλλοντικά ζητήματα και διαμορφώνουν μια στάση ζωής κατά την οποία διασφαλίζονται, μεταξύ άλλων και η πολιτισμική κληρονομιά του τόπου (Καραναγνώστης, 2025).

Βέβαια, παίζει πολύ σημαντικό ρόλο και το προφίλ των ανθρώπων που επισκέπτονται αγροτουριστικά αγροκτήματα και το πόσο δεκτικοί είναι, σε τέτοιου είδους ερεθίσματα. Ο αγροτουρισμός είναι μια μορφή τουρισμού που απευθύνεται σε μια επιλεκτική αγορά. Σύμφωνα με έρευνα που πραγματοποιήθηκε στα ελληνικά δεδομένα, οι τουρίστες, οι οποίοι επιλέγουν τον αγροτουρισμό, για τις διακοπές τους, είναι άτομα τα οποία προτιμούν τους ανοιξιάτικους ή τους φθινοπωρινούς μήνες για να επισκεφτούν περιοχές όπου πραγματοποιούνται αγροτουριστικές δραστηριότητες, ακόμα και αν αυτές είναι πιο μακριά από τον τόπο κατοικίας τους. Η πλειοψηφία τους παρουσιάζει χαρακτηριστικά όπως ότι έχουν υψηλό μορφωτικό επίπεδο, ανήκουν στην μεσαία ηλικιακή ομάδα και έχουν την ανάγκη να πάρουν μέρος σε δραστηριότητες που θα τους προσφέρει περισσότερο πνευματική καλλιέργεια, παρά υλική απόλαυση. Ταξιδεύουν με φίλους και συγγενείς και για την επιλογή του τελικού τους προορισμού βασίζονται σε εικόνες που παράγονται μέσω των social media και του internet γενικότερα (Παπαδόπουλος, 2021).

Συμπερασματικά, η βιωματική μάθηση κάνει τις εμπειρίες των ανθρώπων πιο έντονες, επηρεάζοντας τον τρόπο συμπεριφοράς τους μετά από την επαφή με το αντικείμενο. Στην περίπτωση του αγροτουρισμού, οι άνθρωποι που έρχονται σε επαφή με την φύση και με την παραγωγή ενός προϊόντος που συχνά επιλέγουν κατά τις διατροφικές τους συνήθειες, τους κάνει να αντιλαμβάνονται την σημαντικότητα του. Το ότι το προσφερόμενο προϊόν, προέρχεται από ένα περιβάλλον, το οποίο έχουν επισκεφτεί, έχουν συμμετάσχει στην παραγωγή ή στην συγκομιδή αυτού, τείνει να τους κάνει πιο ευαίσθητους σε ζητήματα προέλευσης προϊόντων, οξύνοντας έτσι την περιβαλλοντική τους συνείδηση.

1.4.4. Προοπτικές και Προβλήματα του Αγροτουρισμού

Ο αγροτουρισμός για να αναπτυχθεί σε μια περιοχή είναι σημαντικό αυτή η περιοχή να προϋποθέτει και κάποια χαρακτηριστικά, για να θεωρηθεί επιτυχής η εγκατάστασή του. Βέβαια, όλες οι περιοχές δεν διαθέτουν τα ίδια χαρακτηριστικά και αυτό είτε μπορεί να αποβεί μοιραίο για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού, είτε μπορεί να είναι προς όφελος του. Αυτά τα χαρακτηριστικά, αφορούν όχι μόνο την περιοχή ενδιαφέροντος, αλλά και τον ίδιο τον άνθρωπο και τις κοινωνικές του δεξιότητες.

Ο αγροτουρισμός και τα οφέλη που προσφέρει σε οικονομικό, προσωπικό και κοινωνικό επίπεδο είναι ιδιαίτερα σημαντικά. Όπως έχει αναφερθεί ξανά, το οικογενειακό εισόδημα εμπλουτίζεται, δίνοντας έτσι μια ανάσα στις οικογένειες που επιλέγουν τον αγροτουρισμό ως απασχόληση. Σε επίπεδο κοινωνίας, τα πολιτιστικά χαρακτηριστικά της εκάστοτε περιοχής, τα ήθη και τα έθιμα αυτής, αλλά και η ανάδειξη αυτών, φέρνουν τους τουρίστες αλλά και τους ντόπιους σε επαφή με τις ρίζες τους, δημιουργώντας έτσι έναν ισχυρό δεσμό (Tew & Barbieri, 2012). Διαμέσου αυτών των ηθών και των εθίμων, αναπτύσσονται και διάφορες τέχνες, που μπορεί είτε να έχουν ξεχαστεί με τον χρόνο, είτε να αναπτύσσονται σε τέτοιο βαθμό που να μην είναι ευρέως γνωστές. Για παράδειγμα, η τοπική γαστρονομία, η επεξεργασία πρώτων υλών, τα τοπικά εδέσματα, τα χειροποίητα προϊόντα οικοτεχνίας. Εκτός αυτών των υλικών, η αρχιτεκτονική του οικισμού στον οποίο δραστηριοποιείται ο αγροτουρισμός, η τοπική διάλεκτος ή οι ιδιωτισμοί, είναι μερικές ακόμα συνήθειες που έχουν οι περιοχές, οι οποίες αναδεικνύονται μέσω του αγροτουρισμού, κυρίως λόγω της αυθεντικότητάς τους.

Ανάμεσα στις διάφορες προϋποθέσεις για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού, είναι το να πραγματοποιείται σε έναν χώρο, ο οποίος να έχει ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό σχετικά με την τοποθεσία του. Το ιδιαίτερο τοπίο μπορεί να αποτελέσει πόλο έλξης για πολλούς. Βεβαίως, ακόμα και αν ένα αγρόκτημα δεν διαθέτει αυτό το φυσικό τοπίο, δεν θεωρείται δεδομένη η αποτυχία του. Αν αυτό, είναι δομημένο με τέτοιο τρόπο, που οπτικά να προσφέρει μια ικανοποίηση, οι επισκέπτες θα νιώσουν την επιθυμία να απαθανάτισουν αυτό το αρμονικά δομημένο περιβάλλον και να το μοιραστούν με τους φίλους τους. Με αυτό τον τρόπο, ακόμα και αν ένας επιχειρηματίας μπορεί να δημιουργήσει μια αρχιτεκτονική, η οποία θα προσελκύσει τους τουρίστες και θα κάνει το προϊόν του ανταγωνιστικό.

Αναφορικά με τα χαρακτηριστικά του ίδιου του επιχειρηματία αγροτουρισμού, συγκαταλέγονται οι βασικές γνώσεις σε ξένες γλώσσες, προκειμένου να μπορεί να μεταφέρει την εμπειρία του, αλλά και τις ιδιαιτερότητες του αγροκτήματος του στον ξένο αγροτουρίστα. Απαραίτητη προϋπόθεση, είναι να καλλιεργεί το αγρόκτημα του και να το διατηρεί σε επίπεδο τέτοιο που θα είναι προσβάσιμο και καθαρό για τον οποιονδήποτε επισκέπτη, γεγονός που σημαίνει πως ο επιχειρηματίας δεν χάνει ποτέ την ιδιότητα του ως αγρότης. Σημαντική αναφορά χρειάζεται να γίνει και για τα επιμέρους μέλη της οικογένειας, που έχουν τον ρόλο του υποστηρικτή αυτού του εγχειρήματος, τόσο στην εφαρμογή νέων ιδεών και στην προώθηση του αγροτουριστικού προϊόντος, όσο και στην τήρηση των ήδη υπάρχοντων δραστηριοτήτων σε υψηλό επίπεδο. Εκτός αυτών και η τοπική κοινωνία, θα πρέπει να είναι οργανωμένη για να μπορέσει να εξυπηρετήσει ανθρώπους που πιθανότατα να έρχονται αποκλειστικά λόγω του αγροτουριστικού καταλύματος σε μια συγκεκριμένη περιοχή (Αποστολόπουλος & Σδράλη, 2016).

Οι προοπτικές ανάπτυξης του αγροτουρισμού αφορούν τόσο την τοπική αυτοδιοίκηση, μέσα στην οποία δραστηριοποιείται ο επιχειρηματίας, όσο και την εθνική, καθώς πρόκειται για μια μορφή τουρισμού για την οποία απαιτείται θεσμικό και οικονομικό πλαίσιο, αλλά και ρυθμίσεις που θα βοηθήσουν τους ενδιαφερόμενους αγρότες να στραφούν προς τα αυτή. Για αρχή, για να αναπτυχθεί ο αγροτουρισμός, θα πρέπει οι αγρότες που ήδη δραστηριοποιούνται

στον αγροτικό τομέα, να γνωρίζουν για την ύπαρξη αυτού, αλλά και πως θα μπορούσαν να εφαρμόσουν αγροτουριστικές δραστηριότητες επί του πρακτέος στο δικό τους αγρόκτημα. Επιπλέον, ο σχεδιασμός της παραγωγικής διαδικασίας κατά την διάρκεια όλου του χρόνου, έτσι ώστε οι επισκέπτες να μπορούν να συμμετέχουν στην παραγωγική διαδικασία, είναι ένας σχεδιασμός που απαιτεί γνώσεις και από τους επιχειρηματίες του αγροτουρισμού και οργάνωση από εξειδικευμένο προσωπικό, προκειμένου να προσελκύσει τουρίστες. Σε αυτό το κομμάτι, παίζει και μεγάλο ρόλο η διαφήμιση των αγροτουριστικών επιχειρήσεων. Οι αγρότες προερχόμενοι από ένα περιβάλλον μέσα στο οποίο πραγματοποιούσαν τις εργασίες τους με μέθοδο και συνέπεια, τώρα καλούνται να κάνουν το αγρόκτημα τους προσβάσιμο προς ανθρώπους και να συνομιλήσουν με αυτούς για να τους μεταφέρουν την παραγωγική διαδικασία. Για αυτό το λόγο κυρίως, απαιτείται να αναπτύξουν τις κοινωνικές τους δεξιότητες μεταλαμπαδεύοντας μεταξύ των άλλων και την τοπική παράδοση και κουλτούρα.

Για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού, έχουν ευθύνη και οι κυβερνητικές αποφάσεις και οδηγίες που δίνονται και εφαρμόζονται. Ένα οριοθετημένο πλαίσιο κανόνων και εφαρμογών, δίνει στους ενδιαφερόμενους και μη επιχειρηματίες να αναγνωρίζουν τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους στον τομέα του τουρισμού και του αγροτουρισμού πιο συγκεκριμένα. Ακόμα, οι κυβερνητικοί φορείς, τόσο της χώρας, όσο και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, είναι ικανοί να δημιουργούν προγράμματα ανάπτυξης αγροτουρισμού που βοηθούν στην οικονομική και όχι μόνο, ανάπτυξη. Εκτός από τα οικονομικά οφέλη που έχουν τέτοιου είδους προγράμματα, προσφέρουν στους επιχειρηματίες πρότυπα βάση των οποίων μπορούν να σχεδιάσουν στρατηγικές ανάπτυξης, να μάθουν τακτικές marketing και να προσφέρουν νέα προϊόντα ή υπηρεσίες (Αποστολόπουλος & Σδράλη, 2016). Άλλοι μηχανισμοί, όπως τοπικές αρχές και φορείς, δύναται να αποκαθιστούν το περιβάλλον από τυχόν φυσικές ή άλλες καταστροφές, προκειμένου να παραμένει προσβάσιμο προς τους επισκέπτες. Τέλος, οι συνεταιριστικές οργανώσεις, οι σύλλογοι και τα σωματεία αποτελούν την συλλογική φωνή των επιχειρηματιών αγροτουρισμού. Αυτό το πλαίσιο, είναι ικανό να υποστηρίξει την αλληλοϋποστήριξη των επιχειρηματιών, οι οποίοι ενωμένοι και σύμφωνοι μπορούν να εξασφαλίσουν περισσότερες επιθυμίες, από ότι αν ήταν μεμονωμένοι.

Σε αυτό το σημείο, χρειάζεται να αναφερθούν και ποια είναι τα προβλήματα που αντιμετωπίζει ο αγροτουρισμός σήμερα. Τα προβλήματα αυτά, ταυτίζονται με τις αδυναμίες που παρουσιάζει η ύπαιθρος. Το ίδιο το περιβάλλον, το οποίο οι επισκέπτες επιθυμούν να είναι διαφορετικό, μπορεί να αποτελέσει πρόβλημα για την ανάπτυξη της. Συνήθως, οι περιοχές με έντονο ανάγλυφο, είναι μοναδικές ως προς το τοπίο τους, αλλά τέτοιες περιοχές με τέτοια γεωμορφολογική ιδιαιτερότητα, συνήθως βρίσκονται μακριά από μεγάλες αστικές περιοχές. Επιπλέον, ένας παράγοντας που δεν έρχεται πρώτος κατά νου, είναι και το δημογραφικό πρόβλημα που αντιμετωπίζει η χώρα γενικότερα, αλλά και ο αγροτικός τομέας ειδικότερα. Οι αγρότες που απασχολούνται στον τομέα αυτό, είναι μεγάλης ηλικίας και αυτό δεν τους επιτρέπει, ούτε να ασχοληθούν περισσότερο με το επάγγελμα του αγρότη, πόσο μάλλον να αναπτύξουν νέες μεθόδους για να αυξήσουν το εισόδημα τους. Μια ακόμα δυσκολία που σχετίζεται με αυτό, είναι πως και οι νέοι με μόνιμη κατοικία ορεινές περιοχές, είτε δεν επιθυμούν να συνεχίσουν να διαμένουν σε αυτές τις περιοχές, είτε δεν επιθυμούν να ασχοληθούν με τις αγροτικές εργασίες. Αυτός είναι και ένας από τους λόγους που ο αγροτουρισμός αντιμετωπίζει δυσκολίες ανάπτυξης (Μάντικα).

1.5. Ειδικό Σήμα Αγροτουρισμού

Με την διεκπεραίωση της παρούσας, μελετήθηκε ο αγροτουρισμός σε βάθος, σύμφωνα με την ήδη υπάρχουσα βιβλιογραφία. Μελετήθηκε ο τουρισμός ως γενικότερο πλαίσιο, με σκοπό να τοποθετηθεί ο αγροτουρισμός και οι επιμέρους πτυχές του. Σε αυτό το σημείο,

απαιτείται η αναφορά στο θεσμικό πλαίσιο για τα δεδομένα της Ελλάδας και συγκεκριμένα για το Ειδικό Σήμα Αγροτουρισμού.

Το Ειδικό Σήμα Αγροτουρισμού θεσπίζεται με την απόφαση της αρμόδιας Υπουργού Τουρισμού το έτος 2018 και με το ΦΕΚ 3089/Β/30.07.2018 (Κ.Υ.Α. 12528/2018), σύμφωνα με το οποίο δημιουργείται ένα πλαίσιο για τους όρους και τις προϋποθέσεις χορήγησης Ειδικού Σήμα Αγροτουρισμού. Με την θέσπιση αυτού, οι επιχειρηματίες που δραστηριοποιούνται σε αυτό τον κλάδο, έχουν πιο σαφή επαγγελματική δραστηριότητα και το Ειδικό Σήμα Αγροτουρισμού, λαμβάνουν αγροκτήματα, τα οποία δεν έχουν πάνω από 40 κλίνες στο δυναμικό τους και έχουν λάβει ήδη το Ειδικό Σήμα Πολυλειτουργικού Αγροκτήματος (Υπουργείο Τουρισμού, 2018). Σύμφωνα με την νομοθεσία «το Ειδικό Σήμα Αγροτουρισμού χορηγείται εφάπαξ με τους όρους ότι α) καθ' όλη τη διάρκεια της λειτουργίας της επιχείρησης βρίσκονται σε ισχύ οι άδειες των επιμέρους εγκαταστάσεων β) τα δικαιολογητικά των οποίων η ισχύς λήγει αντικαθίστανται υποχρεωτικά προ της λήξης τους, άλλως το Ειδικό Σήμα αναστέλλεται αυτοδίκαια» (Κ.Υ.Α. 12528/2018).

Σημείο ιδιαίτερης προσοχής αποτελεί η έκθεση αποτελεσμάτων Α' και Β' Σταδίου για το Ειδικό Σήμα Αγροτουρισμού από το Υπουργείο Τουρισμού (2022). Σύμφωνα με την έρευνα αυτή, εκτός των χαρακτηριστικών που αναφέρονται λεπτομερώς για τις επιχειρήσεις που έχουν λάβει το Ειδικό Σήμα Αγροτουρισμού, αλλά και αυτών που δεν το έχουν λάβει και στα πλαίσια βελτίωσης του Ειδικού Σήματος Αγροτουρισμού, οι επιχειρηματίες αναφέρουν ότι το κόστος απόκτησης του σήματος είναι ιδιαίτερα υψηλό. Επίσης, πρόβλημα αποτελεί το γεγονός ότι το Σήμα δεν αποδίδεται μεταφρασμένο στην αγγλική γλώσσα, με αποτέλεσμα οι ξένοι επισκέπτες να μην το αναγνωρίζουν. Ακόμα, μεταξύ άλλων, αναφέρουν πως θα πρέπει να αποδοθεί ακόμα πιο ξεκάθαρο πλαίσιο του τι σημαίνει αγροτουρισμός και ποιους αφορά. Τέλος, οι επιχειρήσεις που δεν έχουν λάβει το Ειδικό Σήμα Αγροτουρισμού, θεωρούν πως αυτό δεν είναι αναγνωρίσιμο και πως «δεν γνώριζαν την ύπαρξη του Ειδικού Σήματος Αγροτουρισμού ή θεωρούσαν πως το Σήμα του Πολυλειτουργικού Αγροκτήματος ταίριαζε καλύτερα στο χαρακτήρα της επιχείρησης τους και στις ανάγκες τους». Πολλοί είναι εκείνοι, βέβαια οι οποίοι ονομάζουν τις επιχειρήσεις τους ως αγροτουριστικού ενδιαφέροντος, ενώ στην πραγματικότητα δεν είναι αγρότες (Υπουργείο Τουρισμού, 2022).

1.6. Ερευνητικό Κοινό

Οι μελέτες που έχουν πραγματοποιηθεί και σχετίζονται με τον αγροτουρισμό, καλύπτουν αυτό το θέμα, μέσα από το πρίσμα του τουρισμού υπαίθρου με μικρότερης κλίμακας ανάλυση που σχετίζεται με την προστασία του περιβάλλοντος, αλλά και των κινήτρων που έχουν οι ίδιοι οι επιχειρηματίες στην προστασία του περιβάλλοντος. Οι αντιλήψεις τους έχουν σημασία, καθώς αυτοί είναι που έρχονται σε επαφή με τους τουρίστες και μεταφέρουν τα πιστεύω τους και τα οράματα τους για το περιβάλλον, για τον τουρισμό, για τον αγροτουρισμό στους επισκέπτες τους, στα πλαίσια παροχής δραστηριοτήτων.

Η παρούσα εργασία, λοιπόν, εστιάζει στους επιχειρηματίες του αγροτουρισμού που έχουν λάβει το Ειδικό Σήμα Αγροτουρισμού από το Υπουργείο Τουρισμού. Αυτοί, σύμφωνα και με την λίστα του Υπουργείου που αντλήθηκε στις 04/03/2024 είναι 19 στον αριθμό με την πλειοψηφία από αυτές να δραστηριοποιούνται κυρίως στην περιοχή της Κρήτης.

1.7. Σκοπός – Στόχοι – Ερωτήματα

Σκοπός της έρευνας είναι να μελετηθεί ο αγροτουρισμός ως μια πιο βιώσιμη μορφή εναλλακτικού τουρισμού και να διερευνηθούν οι απόψεις των επαγγελματιών που

δραστηριοποιούνται σε αυτό τον τομέα. Συγκεκριμένα, θα διερευνηθούν οι απόψεις των επιχειρηματιών που έχουν λάβει το Ειδικό Σήμα Αγροτουρισμού από το Υπουργείο Τουρισμού, σχετικά με τις προοπτικές, τα κίνητρα και τις πρακτικές στον αγροτουρισμό.

2. Υλικά και Μέθοδοι

Έπειτα από την βιβλιογραφική ανασκόπηση που πραγματοποιήθηκε για την παρούσα διπλωματική εργασία, δημιουργήθηκαν κάποια ερευνητικά ερωτήματα, που η παρούσα διπλωματική εργασία καλείται να απαντήσει.

1. Ποια είναι η σημερινή κατάσταση του αγροτουρισμού στη χώρα μας και κατά πόσο η ελληνική κοινωνία στηρίζει τους επαγγελματίες του αγροτουρισμού.
2. Ποιος είναι ο λόγος για τον οποίο οι επαγγελματίες που απασχολούνται στο φάσμα του αγροτουρισμού, δεν έχουν ως προτεραιότητα τους την λήψη του Ειδικού Σήματος Αγροτουρισμού.
3. Τι προοπτικές έχει για εκείνους ο αγροτουρισμός, καθώς και ποια ήταν τα κίνητρα τους να ενασχοληθούν με αυτόν.
4. Ποιες πρακτικές που σχετίζονται με την προστασία του περιβάλλοντος, χρησιμοποιούν τόσο κατά την καθημερινότητα τους, όσο και στην αγροτουριστική επιχείρηση που διαχειρίζονται.

Τα υλικά και οι μέθοδοι που χρησιμοποιήθηκαν για την διεξαγωγή της έρευνας της παρούσας πτυχιακής εργασίας είναι τέτοια έτσι ώστε να απαντώνται όλα τα ερωτήματα που γεννούνται από τον τίτλο αυτής.

Πρόκειται για μια μη πιθανοτική δειγματοληψία, καθώς το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν συγκεκριμένα οι επιχειρηματίες που έχουν λάβει το Ειδικό Σήμα Αγροτουρισμού, σύμφωνα με τα δεδομένα που συλλέχθηκαν από το Υπουργείο Τουρισμού κατά την ημερομηνία 09 Απριλίου 2024, κατόπιν αίτησης χορήγησης των επιχειρήσεων αγροτουρισμού που το κατέχουν νόμιμα. Η ερευνητική διαδικασία αποτελούνταν από δυο μέρη. Το πρώτο αφορούσε την πρώτη επαφή με τους επιχειρηματίες, όπου τους αναλύθηκε ο λόγος, ο σκοπός και ο τρόπος διεξαγωγής της παρούσας, ενώ επαληθεύτηκαν τα στοιχεία επικοινωνίας τους. Έπειτα, στο δεύτερο μέρος τους αποστάλθηκε στις ηλεκτρονικές τους διευθύνσεις, το ερωτηματολόγιο, που αποτέλεσε και την βάση της συνέντευξης. Το διαδικτυακό ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήθηκε για την διεξαγωγή της έρευνας, συντάχθηκε μέσω του google forms και διανεμήθηκε στους επιχειρηματίες που κατέχουν το Ειδικό Σήμα Αγροτουρισμού. Η επεξεργασία των δεδομένων και η ανάλυση τους πραγματοποιήθηκε με το στατιστικό πρόγραμμα SPSS.

Η έρευνα χωρίζεται σε 3 επιμέρους ενότητες. Η πρώτη ενότητα αποτελεί και το εισαγωγικό σημείωμα, κατά το οποίο οι συμμετέχοντες ενημερώνονται για τον σκοπό της έρευνας. Η δεύτερη ενότητα αποτελείται από τα δημογραφικά στοιχεία των ερωτηθέντων, καθώς και από τα στοιχεία της αγροτουριστικής επιχείρησης. Τα δημογραφικά στοιχεία εξετάζονται προκειμένου να δημιουργηθεί το προφίλ τους σε σχέση και με τις απαντήσεις τους. Στην δεύτερη ενότητα, όπου εκτός από το προφίλ των ερωτηθέντων, συλλέγονται και στοιχεία για τις εκάστοτε επιχειρήσεις αγροτουρισμού, εξετάζεται κατά πόσο αυτές πληρούν και τα 7 κριτήρια του Οικολογικού Σήματος της ΕΕ (Eco Label), όπως αυτά έχουν αποδοθεί και από την Ευρωπαϊκή Ένωση (ecolabel.eu) Η τρίτη και τελευταία ενότητα αποτελεί και τον κύριο κορμό του ερωτηματολογίου, αφού σε αυτό το σημείο εξετάζονται τα κίνητρα, οι στάσεις και οι αντιλήψεις που εφαρμόζουν οι επιχειρηματίες του αγροτουρισμού καθώς επίσης και τις πρακτικές που εφαρμόζουν για την μικρότερη δυνατή επιβάρυνση προς

το περιβάλλον. Επιπρόσθετα, εξετάζεται κατά πόσο είναι ενημερωμένοι για τα περιβαλλοντικά ζητήματα, τόσο της ευρύτερης περιοχής στην οποία δραστηριοποιούνται, όσο και αυτά με τα οποία θα έρθουν αντιμέτωπες και οι νεότερες γενιές.

Για την ολοκλήρωση της τρίτης ενότητας του ερωτηματολογίου χρησιμοποιήθηκαν κλίμακες τέτοιες, που εξέταζαν στάσεις, αντιλήψεις και πρακτικές, τόσο σχετικά με το περιβάλλον, όσο και με τον τουρισμό και ακόμα πιο συγκεκριμένα τον αγροτουρισμό, που μελετάτε στην παρούσα εργασία. Αναλυτικά οι κλίμακες που χρησιμοποιήθηκαν:

1. Hotel Environmental Management Initiative Scale (HEMI) (Choi H., Kim W., Kim Y., Agmapisarn Charoenchai, 2019): Αποτελεί μια κλίμακα που συνδυάζει τρεις κοινές διαστάσεις στον τομέα των ξενοδοχείων: α) Διατήρηση Περιβαλλοντικών Πόρων, β) Περιβαλλοντική πολιτική και εκπαίδευση και γ) Περιβαλλοντικές Δημόσιες Σχέσεις. Τα ερωτήματα αυτής είναι σε κλίμακα Likert (1=Συμφωνώ Απόλυτα έως 5=Διαφωνώ Απόλυτα).
2. New Environmental Paradigm Scale (NEP) (Hawcroft & Milfont, 2010). Αποτελεί μια κλίμακα που αναπτύχθηκε για να μετρήσει τις στάσεις και τις αντιλήψεις των ατόμων σχετικά με το περιβάλλον. Αυτή περιλαμβάνει ερωτήματα σε κλίμακα Likert (1=Συμφωνώ Απόλυτα έως 5=Διαφωνώ Απόλυτα), τα οποία σχετίζονται με την αντίληψη ότι οι ανθρώπινες δραστηριότητες έχουν σημαντική επίδραση στο περιβάλλον.
3. Environmental Concern Scale (EC) (Cruz & Manata, 2020). Αποτελεί μια κλίμακα που περιλαμβάνει ερωτήματα σε κλίμακα Likert (1= Συμφωνώ Απόλυτα έως 5=Διαφωνώ Απόλυτα), τα οποία σχετίζονται με τις στάσεις και τις αντιλήψεις του ερωτηθέντων για τα περιβαλλοντικά προβλήματα και την ανάγκη για περιβαλλοντική προστασία.
4. Environmental Attitudes and Behavior Scale (EAB) (Erzengin & Teke, 2013). Είναι ένα εργαλείο που αξιολογεί τις πρακτικές των ατόμων απέναντι στο περιβάλλον και υπολογίζεται με την κλίμακα Likert (1= Συμφωνώ Απόλυτα έως 5=Διαφωνώ Απόλυτα)
5. Environmental Attitudes toward Tourism Scale (EAT) (Choi & Sirakaya – Turk, 2005). Αποτελεί μια κλίμακα που χρησιμοποιείται για να μετρήσει σε κλίμακα Likert (1= Συμφωνώ Απόλυτα έως 5=Διαφωνώ Απόλυτα) τις στάσεις και τις απόψεις των ατόμων σχετικά με τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις του τουρισμού στο περιβάλλον.
6. Environmental Responsibility of Tourism Operators Scale (ERTO) (Wu, Wang, Ma, 2023). Αποτελεί ένα εργαλείο το οποίο εξετάζει την αντίληψη που έχουν οι φορείς του τουρισμού σχετικά με την ευθύνη που έχουν απέναντι στο περιβάλλον και τις πρακτικές που χρησιμοποιούν κατά την λειτουργία τους. Υπολογίζεται και αυτή με την κλίμακα Likert (1= Συμφωνώ Απόλυτα έως 5=Διαφωνώ Απόλυτα).
7. Motivation for Agritourism Participation Scale (MAPS) (Sharpley & Vass, 2006). Αποτελεί ένα εργαλείο το οποίο εξετάζει εκτός από τα κίνητρα των επισκεπτών να συμμετάσχουν σε αγροτουριστικές δραστηριότητες και τα κίνητρα των επαγγελματιών που απασχολούνται στον εν λόγω τομέα. Υπολογίζεται με την κλίμακα Likert (1=Συμφωνώ Απόλυτα έως 5=Διαφωνώ Απόλυτα). Τέλος,

8. MultiMotives toward Environmental Protection (MEPS) (Γκαργκαβούζη, 2020).
Αποτελεί ένα εργαλείο που μετράει τα κίνητρα που παρακινούν τους ανθρώπους να αναπτύξουν φιλοπεριβαλλοντικές συνήθειες και πρακτικές στην καθημερινότητά τους. Υπολογίζεται με την κλίμακα Likert (1=Συμφωνώ Απόλυτα έως 5=Διαφωνώ Απόλυτα)

3. Αποτελέσματα

Το δείγμα της παρούσας έρευνας, αποτελείται από 9 συμμετέχοντες, που έλαβαν και συμπλήρωσαν το ερωτηματολόγιο ηλεκτρονικά μέσω της google form, μέσα στο διάστημα των μηνών Μαρτίου και Απριλίου του έτους 2025.

Η πλειοψηφία των συμμετεχόντων ήταν άνδρες, ενώ δεν είναι αξιοσημείωτη μεγάλη η διαφορά τους με τις γυναίκες συμμετέχοντες (Πίνακας 1) και οι περισσότεροι από αυτούς είναι γεννημένοι την δεκαετία του 80' (Πίνακας 2). Αναφορικά με την οικογενειακή τους κατάσταση οι επιλογές τους διανέμονται μεταξύ της επιλογής «Ανύπαντρος/η» και «Παντρεμένος/η» (Πίνακας 3). Συνεχίζοντας με την οικογενειακή τους κατάσταση και συγκεκριμένα στην ερώτηση «Πόσα παιδιά έχετε», οι τρεις από αυτούς δεν έχουν κανένα παιδί, ενώ οι τέσσερις τους έχουν δύο παιδιά (Πίνακας 4). Τέλος, αναφορικά με τις γραμματικές τους γνώσεις, οι περισσότεροι δηλώνουν απόφοιτοι μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών (Πίνακας 5).

Πίνακας 1. Φύλο		
	Συχνότητα	Εκατοστιαίες Αναλογίες
Άντρας	5	55,6
Γυναίκα	4	44,4
Σύνολο	9	100,0

Πίνακας 2. Έτος Γέννησης		
	Συχνότητα	Εκατοστιαίες Αναλογίες
1953	1	11,1
1966	1	11,1
1978	1	11,1
1979	1	11,1
1982	1	11,1
1983	1	11,1
1986	1	11,1
1988	1	11,1
1992	1	11,1
Σύνολο	9	100,0

Πίνακας 3. Οικογενειακή Κατάσταση		
	Συχνότητα	Εκατοστιαίες αναλογίες
Ανύπαντρος/η	3	33,3
Παντρεμένος/η	6	66,7
Σύμφωνο Συμβίωσης	0	0
Χωρισμένος/η	0	0
Χήρος/Χήρα	0	0
Σύνολο	9	100,0

Πίνακας 4. Πόσα παιδιά έχουν οι ερωτώμενοι		
	Συχνότητα	Εκατοστιαίες αναλογίες
Κανένα παιδί	3	33,3
Ένα παιδί	1	11,1
Δύο παιδιά	4	44,4
Τρία παιδιά	1	11,1
Σύνολο	9	100

Πίνακας 5. Γραμματικές Γνώσεις		
	Συχνότητα	Εκατοστιαίες αναλογίες
Δεν έχω τελειώσει το δημοτικό	0	0
Απόφοιτος Δημοτικού	0	0
Απόφοιτος Γυμνασίου	0	0
Απόφοιτος Λυκείου	1	11,1
Απόφοιτος πρώην Τ.Ε.Ι.	2	22,2
Απόφοιτος Α.Ε.Ι.	1	11,1
Απόφοιτος Μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών	5	55,6
Σύνολο	9	100

Σχετικά με το τόπο μόνιμης κατοικίας τους και ανάμεσα στους πενήντα νομούς που απαρτίζουν τον ελλαδικό χώρο, αυτοί επιλέγουν ανάμεσα στην Αιτωλοακαρνανία (1 απάντηση), τα Δωδεκάνησα (2 απαντήσεις), το Ηράκλειο (3 απαντήσεις), τη Θεσσαλονίκη (1 απάντηση), τη Μαγνησία (1 απάντηση) και τα Χανιά (1 απάντηση) (Πίνακας 6). Σύμφωνα και με τις συχνότητες των απαντήσεων διαπιστώνεται πως οι περισσότεροι από αυτούς διαμένουν στο Ηράκλειο Κρήτης, γεγονός που έρχεται σε συμφωνία και με τον πίνακα των επιχειρήσεων του Αγροτουρισμού που παρουσιάζει ότι οι περισσότερες αγροτουριστικές επιχειρήσεις πραγματοποιούνται στο νησί της Κρήτης. Αναφορικά με το αν ο τόπος μόνιμης κατοικίας τους ταυτίζεται με τον τόπο λειτουργίας της αγροτουριστικής επιχείρησης, οι 8 από τους 9 απαντάνε θετικά (Πίνακας 7).

Πίνακας 6. Μόνιμη κατοικία		
	Συχνότητα	Εκατοστιαίες αναλογίες
Αιτωλοακαρνανία	1	11,1
Δωδεκάνησα	2	22,2
Ηράκλειο	3	33,3
Θεσσαλονίκη	1	11,1
Μαγνησία	1	11,1
Χανιά	1	11,1
Σύνολο	9	100

Πίνακας 7. Ταύτιση μόνιμης κατοικίας με τον τόπο λειτουργίας αγροτουριστικής επιχείρησης		
	Συχνότητα	Εκατοστιαίες αναλογίες
Ναι	8	88,9
Όχι	1	11,1
Σύνολο	9	100,0

Αναφορικά με την κατηγορία που κατατάσσουν την αγροτουριστική τους επιχείρηση, οι συνηθέστερες απαντήσεις είναι η επιλογή «Κατάλυμα / Ξενώνας», με 7 από τους επιχειρηματίες να την επιλέγουν και η επιλογή «Επισκέψιμο αγρόκτημα» με 7 από τους επιχειρηματίες να την επιλέγουν, επίσης. Συνεπώς, οι αγροτουριστικές επιχειρήσεις συνδυάζουν διαφορετικές δραστηριότητες στον ίδιο χώρο, διευρύνοντας έτσι το αγροτουριστικό προϊόν (Πίνακας 8).

Πίνακας 8. Κατηγορία αγροτουριστικής επιχείρησης	
	Συχνότητα
Κατάλυμα / Ξενώνας	7
Ταβέρνα τοπικής γαστρονομίας	1
Εργαστήριο/Πρατήριο Τοπικών προϊόντων	3
Επισκέψιμο αγρόκτημα	7
Δραστηριότητες (ιππασία, πεζοπορία, κλπ)	3

Σχετικά με το πόσα χρόνια λειτουργούν οι αγροτουριστικές επιχειρήσεις, οι περισσότεροι έχουν απαντήσει ανάμεσα στα 2 με 10 χρόνια, ενώ αξιοσημείωτη αναφορά πρέπει να γίνει στις απαντήσεις «20 χρόνια» και «29 χρόνια», αν αναλογιστεί κανείς, ότι το Ειδικό Σήμα Αγροτουρισμού θεσπίστηκε μόλις το έτος 2019, όπως έχει αναφερθεί και παραπάνω. Αυτό, μαρτυρά πως πολλές επιχειρήσεις έχουν διαμορφώσει τον αγροτουριστικό τους χαρακτήρα, υποδέχονται τουρίστες στο χώρο τους, τους μαθαίνουν για την αγροτική ζωή και ύστερα έχουν πραγματοποιήσει τις διαδικασίες για την απόκτηση του Ειδικού Σήματος Αγροτουρισμού. Το ίδιο ισχύει και για τις απαντήσεις «8 χρόνια», «10 χρόνια» και «11 χρόνια».

Σύμφωνα και με τον Πίνακα 9, λοιπόν, διαπιστώνεται ότι μόλις τέσσερις επιχειρήσεις, ξεκίνησαν την αγροτουριστική τους λειτουργία με την απόκτηση του Ειδικού Σήματος Αγροτουρισμού. Αυτές οι απαντήσεις μαρτυρούν και την έλλειψη ενημέρωσης για το Ειδικό Σήμα Αγροτουρισμού, τα συμφέροντα που παρουσιάζει η απόκτηση του, αλλά και η αναγνώριση σε τοπικό, εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο. Το γεγονός ότι οι αγροτουριστικές επιχειρήσεις ξεκίνησαν την δραστηριότητα τους, προτού λάβουν το Ειδικό Σήμα, μαρτυρά ότι η φήμη του Σήματος δεν είναι τόσο διαδεδομένη, άρα και οι επιχειρηματίες μπορεί να μην θεωρούν τόσο σημαντική την απόκτηση του.

Πίνακας 9. Πόσα χρόνια λειτουργεί η αγροτουριστική επιχείρηση		
	Συχνότητα	Εκατοστιαίες αναλογίες
2 χρόνια	1	11,1
5 χρόνια	2	22,2
6 χρόνια	1	11,1
8 χρόνια	1	11,1
10 χρόνια	1	11,1
11 χρόνια	1	11,1
20 χρόνια	1	11,1
29 χρόνια	1	11,1
Σύνολο	9	100

Σύμφωνα με τον Πίνακα 10 και την ερώτηση που αντλεί δεδομένα για το αν οι επαγγελματίες είχαν άλλη επιχειρηματική ή επαγγελματική εμπειρία, η πλειοψηφία αυτών, απαντούν θετικά σε αυτή την ερώτηση. Αντιθέτως, στην ερώτηση για το αν είχαν άλλη επαφή με τον τομέα του τουρισμού κατά το παρελθόν, η πλειοψηφία απαντά αρνητικά (Πίνακας 11). Σχετικά με το αν ασχολούνται αποκλειστικά με τον αγροτουρισμό, οι περισσότεροι απάντησαν θετικά (Πίνακας 12), ενώ και εκείνοι που απάντησαν αρνητικά και συμπλήρωσαν στην επόμενη ερώτηση, η δραστηριότητα που ανέφεραν είναι είτε αγρότης, είτε γεωτεχνικός (Πίνακας 13). Συμπεραίνεται, λοιπόν, ότι η δραστηριότητα του αγροτουρισμού, είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με το γεωργικό επάγγελμα και είναι συνηθισμένο, οι άνθρωποι που επιλέγουν τον αγροτουρισμό να έχουν πρώτα επαφή με την παραγωγική διαδικασία πρώτων υλών.

Πίνακας 10. Άλλη Επαγγελματική Εμπειρία κατά το παρελθόν		
	Συχνότητα	Εκατοστιαίες αναλογίες
Ναι	7	77,8
Όχι	2	22,2
Σύνολο	9	100,0

Πίνακας 11. Επαφή με τον τουρισμό κατά το παρελθόν		
	Συχνότητα	Εκατοστιαίες αναλογίες
Ναι	4	44,4
Όχι	5	55,6
Σύνολο	9	100,0

Πίνακας 12. Αποκλειστική Απασχόληση με την Επιχείρηση Αγροτουρισμού		
	Συχνότητα	Εκατοστιαίες αναλογίες
Ναι	5	55,6
Όχι	4	44,4
Σύνολο	9	100,0

Πίνακας 13. Άσκηση άλλης δραστηριότητας		
	Συχνότητα	Εκατοστιαίες αναλογίες
Ναι	5	55,6
Όχι	4	44,4
Σύνολο	9	100,0

Πίνακας 14. Είδος άλλης δραστηριότητας		
	Συχνότητα	Εκατοστιαίες αναλογίες
Δεν ασχολούμαι με άλλη δραστηριότητα	4	44,4
Δημόσιος Υπάλληλος	1	11,1
Αγρότης / Γεωτεχνικός	3	33,3
Κοινωνική Εργασία	1	11,1
Σύνολο	9	100,0

Όσον αφορά τα άτομα που απασχολεί η επιχείρηση, οι περισσότεροι από τους ερωτηθέντες, απάντησαν ότι απασχολούν δύο υπαλλήλους, ενώ μόνο ένας από αυτούς απασχολεί μέχρι και έξι υπαλλήλους (Πίνακας 15). Τα άτομα αυτά κατά την πλειοψηφία τους είναι μέλη της ίδιας της οικογένειας που δραστηριοποιείται στον αγροτουρισμό, ή είναι εργαζόμενοι. Κανένας, όμως από αυτούς δεν δουλεύει με φίλους (Πίνακας 16). Συνεπώς και η οικογένεια είναι αυτή που στηρίζει την επιχείρηση κατά πρώτη φάση και ύστερα οι υπάλληλοι που συμπληρώνουν το κύριο σώμα της αγροτουριστικής επιχείρησης.

Πίνακας 15. Άτομα που απασχολούνται στην επιχείρηση		
	Συχνότητα	Εκατοστιαίες αναλογίες
Κανένας υπάλληλος	1	11,1
Ένας υπάλληλος	1	11,1
Δύο υπάλληλοι	5	55,6
Πέντε υπάλληλοι	1	11,1
Έξι υπάλληλοι	1	11,1
Σύνολο	9	100,0

Πίνακας 16. Άτομα που απασχολούνται στην επιχείρηση		
	Συχνότητα	Εκατοστιαίες αναλογίες
Μέλη της Οικογένειας	6	66,7
Φίλοι	0	0,00
Εργαζόμενοι	3	33,3
Σύνολο	9	100,0

Οι περισσότεροι ερωτηθέντες δήλωσαν πως η επιχείρηση τους λειτουργεί εποχιακά, ενώ οι 4 από αυτούς δήλωσαν πως λειτουργεί όλο το χρόνο (Πίνακας 17). Επιπλέον και σχετικά με το έτος απόκτησης του Ειδικού Σήματος Αγροτουρισμού, οι περισσότεροι φαίνεται να το έχουν λάβει μετά από την θέσπιση του, δηλαδή μετά το έτος 2019, ενώ αναφορά θα χρειαστεί να γίνει στο έτος «2015» που φαίνεται να έχει απαντήσει ένας από τους συμμετέχοντες, απάντηση που γεννά ερωτήματα σχετικά με το νομικό πλαίσιο το οποίο ίσχυε την χρονιά του 2015 και επέτρεψε στον επαγγελματία την απόκτηση του Ειδικού Σήματος Αγροτουρισμού (Πίνακας 18).

Πίνακας 17. Λειτουργία επιχείρησης		
	Συχνότητα	Εκατοστιαίες αναλογίες
Όλο το χρόνο	4	44,4
Εποχιακά	5	55,6
Σύνολο	9	100,0

Πίνακας 18. Χρονολογία λήψης Ειδικού Σήματος Αγροτουρισμού		
	Συχνότητα	Εκατοστιαίες αναλογίες
2015	1	11,1
2019	2	22,2
2020	1	11,1
2021	3	33,3
2023	2	22,2
Σύνολο	9	100,0

Σε αυτό το σημείο της έρευνας, θα γίνει αναφορά στα κίνητρα που ώθησαν τους ερωτηθέντες να ασχοληθούν με τον αγροτουρισμό, σύμφωνα με τον Πίνακα 19. Σημαντικό κίνητρο για αυτούς, λοιπόν, φαίνεται να είναι η «Παροχή υπηρεσιών που σχετίζονται με την ανάδειξη του τόπου και της τοπικής κουλτούρας», το οποίο και επέλεξαν οι 7 από τους 9 ερωτηθέντες. Στην αμέσως επόμενη σειρά η επιλογή «Εκπαίδευση των επισκεπτών για την τοπική παράδοση» και η «Παραμονή στο τόπο διαμονής», ήταν από τις δημοφιλέστερες απαντήσεις, αφού οι 6 από τους 9 την επέλεξαν. Κίνητρο στη συνέχεια θεωρούν την «Εκπαίδευση επισκεπτών για την προστασία του περιβάλλοντος», την «Διατήρηση της πολιτισμικής κληρονομιάς» και την «Δημιουργία νέων δραστηριοτήτων στην ύπαιθρο» με 5 στους 9 να τις επιλέγουν.

Ακόμα, 4 από αυτούς θεωρούν την «Προσφορά αγαθών και υπηρεσιών που διαφοροποιούνται στη μέχρι τώρα ζήτηση της αγοράς», ως το κίνητρο αυτό, που τους ώθησε να ασχοληθούν με τον αγροτουρισμό. Τέλος, οι υπόλοιπες επιλογές «Συμπλήρωση του γεωργικού εισοδήματος», «Βελτίωση και διάθεση των τοπικών γεωργικών και βιοτεχνικών προϊόντων», «Διατήρηση και ανάδειξη του γεωργικού επαγγέλματος» και «Βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης και εργασίας» επιλέχθηκαν από ερωτηθέντες.

Πίνακας 19. Κίνητρα ενασχόλησης με τον αγροτουρισμό	
	Συχνότητα
Συμπλήρωση του γεωργικού εισοδήματος	2
Βελτίωση και διάθεση των τοπικών γεωργικών και βιοτεχνικών προϊόντων	2
Παροχή υπηρεσιών που σχετίζονται με την ανάδειξη του τόπου και της τοπικής κουλτούρας	7
Εκπαίδευση επισκεπτών για την τοπική παράδοση	6
Εκπαίδευση επισκεπτών για την προστασία του περιβάλλοντος	5
Διατήρηση της πολιτισμικής κληρονομιάς	5
Διατήρηση και ανάδειξη του γεωργικού επαγγέλματος	2
Βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης και εργασίας	2
Δημιουργία νέων δραστηριοτήτων στην ύπαιθρο	5
Παραμονή στο τόπο διαμονής	6
Προσφορά αγαθών και υπηρεσιών που διαφοροποιούνται στη μέχρι τώρα ζήτηση της αγοράς	4
Ο αγροτουρισμός είναι μια δραστηριότητα που αναπτύσσεται όλες τις εποχές του χρόνου	5

Οι πρακτικές που εφαρμόζουν οι επιχειρηματίες στην αγροτουριστική τους επιχείρησης, είναι τέτοιες που δεν βλάπτουν το οικοσύστημα, άρα φέρονται με σεβασμό στο περιβάλλον. Εκτός από την προστασία του περιβάλλοντος, αυτή η μορφή τουρισμού ενισχύει την τοπική οικονομία, όπως δηλώνουν οι 7 από τους 9 συμμετέχοντες στην παρούσα έρευνα, επιχειρηματίες. Όλοι τους συμφωνούν πως τα προϊόντα και οι υπηρεσίες που προσφέρονται στους πελάτες τους είναι αυξημένης ποιότητας. Πάνω από τους μισούς, δηλώνουν πως διαχειρίζονται υπεύθυνα τους φυσικούς πόρους και ότι με την επαφή που έχουν με τους τουρίστες, τους ευαισθητοποιούν και τους εκπαιδεύουν σε σχέση με τις οικολογικές πρακτικές. Τέλος, 4 από αυτούς υιοθετούν στρατηγικές για την διαχείριση αποβλήτων για την αγροτουριστική τους επιχείρησης, αλλά κάνουν ήδη χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας (Πίνακας 20). Επεξεργάζοντας τις απαντήσεις τους, φαίνεται να γνωρίζουν την σπουδαιότητα της διαχείρισης των φυσικών πόρων και της υπεύθυνης κατανάλωσης αυτών. Αντιλαμβάνονται επίσης, ότι το προϊόν που προσφέρουν είναι ανεκτίμητης αξίας και προσφέρει την εμπειρία στους επισκέπτες που επιλέγουν τον αγροτουρισμό για τις διακοπές τους.

Πίνακας 20. Πρακτικές εφαρμογής στην αγροτουριστική επιχείρηση	
	Συχνότητα
Υπεύθυνη διαχείριση φυσικών πόρων	5
Υιοθέτηση στρατηγικών για την διαχείριση των αποβλήτων	4
Χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας	4
Αποφυγή πρακτικών που βλάπτουν το οικοσύστημα	7
Ενίσχυση της τοπικής οικονομίας	7
Ευαισθητοποίηση και εκπαίδευση σε σχέση με τις οικολογικές πρακτικές	5
Αυξημένη ποιότητα προϊόντων και υπηρεσιών που προσφέρονται στους πελάτες	9

Σχετικά με τις ελλείψεις που παρουσιάζει ο αγροτουριστικός κλάδος, αποτελεί ίδιας σημαντικότητας για αυτούς, η «Ανεπαρκής πληροφόρηση για το νομικό πλαίσιο» και η «Έλλειψη συμβουλευτικής υποστήριξης» (Πίνακας 21). Σύμφωνα και με αυτές τις επιλογές, είναι αληθοφανές κρίνεται απαραίτητο για τους κρατικούς μηχανισμούς, να εμπλουτίσουν το νομικό πλαίσιο και να επενδύσουν σε συμβουλευτική υποστήριξη στον τομέα του αγροτουρισμού.

Πίνακας 21. Ελλείψεις που παρουσιάζει ο τομέας του αγροτουρισμού		
	Συχνότητα	Εκατοστιαίες αναλογίες
Έλλειψη επιμόρφωσης μέσω εκπαιδευτικών σεμιναρίων	1	11,1
Ανεπαρκής πληροφόρηση για το νομικό πλαίσιο	4	44,4
Έλλειψη συμβουλευτικής υποστήριξης	4	44,4
Σύνολο	9	100,0

Στην συνέχεια της έρευνας, οι ερωτηθέντες καλούνται να δηλώσουν ποιοι είναι οι σημαντικότεροι παράγοντες για αυτούς που παρεμποδίζουν την ανάπτυξη του αγροτουρισμού, στην περιοχή που δραστηριοποιούνται. Οι περισσότεροι από αυτούς συμφώνησαν ότι η «Έλλειψη τουριστικού σχεδιασμού και marketing». Ο αμέσως επόμενος σημαντικός παράγοντας για αυτούς είναι η «Έλλειψη συνεργασίας και επικοινωνίας μεταξύ των φορέων» που εμπλέκονται σε όλη την διαδικασία της εφαρμογής ενός αγροτουριστικού σχεδίου. Επίσης, σημαντικό παράγοντα θεωρούν και την «Απουσία χρηματοδοτικών προγραμμάτων για αγροτουριστικές δράσεις» ειδικότερα. Λιγότερο σημαντικότερης σημασίας για αυτούς είναι όμως, η φυγή των νέων, η «Έλλειψη κινήτρων», μιας και σε προηγούμενη ερώτηση απέδειξαν ότι υπάρχουν κίνητρα, η «Εποχικότητα» της λειτουργίας της επιχείρησης τους και τέλος, την «Δύσκολη πρόσβαση στη περιοχή» και τις «Έλλιπες υποδομές» (Πίνακας 22).

Πίνακας 22. Σημαντικότεροι παράγοντες παρεμπόδισης ανάπτυξης αγροτουρισμού στην εκάστοτε περιοχή	
	Συχνότητα
Έλλειψη τουριστικού σχεδιασμού και marketing	8
Έλλειψη κινήτρων	3
Εποχικότητα	2
Φυγή νέων	4
Δύσκολη πρόσβαση στη περιοχή	1
Ελλιπής υποδομές	1
Απουσία χρηματοδοτικών προγραμμάτων για αγροτουριστικές δράσεις	5
Απουσία τουριστικής παιδείας και νοοτροπίας	4
Έλλειψη συνεργασίας και επικοινωνίας μεταξύ των φορέων	6

Σε αυτό το σημείο της έρευνας, μελετώνται ποιες είναι οι αντιλήψεις που έχουν οι επιχειρηματίες σχετικά με το περιβάλλον, προκειμένου να μελετηθεί σε βάθος κατά πόσο αυτοί είναι περιβαλλοντικά ευαισθητοποιημένοι, άρα και κατά πόσο μπορούν να μεταφέρουν ή να μεταδώσουν σε τρίτα πρόσωπα την σημαντικότητα της προστασίας του περιβάλλοντος (Πίνακας 23). Συγκεκριμένα, σημαντικές αναφορές θα χρειαστεί να γίνουν, στο ότι συμφωνούν απόλυτα ή συμφωνούν στο ότι ο άνθρωπος καταχράται το περιβάλλον, ή στο γεγονός ότι όταν ο άνθρωπος επεμβαίνει στη φύση έχει πολλές φορές καταστροφικές συνέπειες. Ακόμα, τους βρίσκει σύμφωνους στο ότι ο άνθρωπος υπόκειται ακόμα και αυτός στους νόμους της φύσης, αλλά και στο ότι αν τα πράγματα συνεχίσουν να είναι όπως είναι σύντομα θα γίνει μια μεγάλη φυσική καταστροφή. Αναφορικά, με τις δηλώσεις που τους βρίσκουν κατά πλειοψηφία να διαφωνούν απόλυτα ή να διαφωνούν, αυτές σχετίζονται με το ότι ο άνθρωπος θα κυριαρχήσει επί όλης της φύσης, ή ότι θα μάθει εν τέλει πως λειτουργεί η φύση έτσι ώστε να μπορέσει να την ελέγξει. Δηλώσεις που ίσως τους προβληματίσαν, καθώς δεν ακολουθούν ένα συγκεκριμένο μοτίβο, είναι οι δηλώσεις όπου αναφέρεται ότι έχουμε φτάσει το όριο των κατοίκων που μπορεί να συντηρήσει ο πλανήτης μας, με τις απαντήσεις τους να παρατηρούνται από την επιλογή «Συμφωνώ απόλυτα» μέχρι και την «Διαφωνώ απόλυτα». Το ίδιο ισχύει και για το ερώτημα σχετικά με το ότι η περιβαλλοντική κρίση που αντιμετωπίζει ο άνθρωπος είναι υπερβολή. Σε ερωτήματα που αφορούν κατά πόσο μπορεί να ανταπεξέλθει η φύση από τις επιπτώσεις των σύγχρονων βιομηχανικών χωρών η πλειοψηφία φαίνεται να διαφωνεί ή να διαφωνεί απόλυτα, ενώ μόνο ένας από τους ερωτηθέντες φαίνεται να συμφωνεί απόλυτα. Στο ίδιο μοτίβο φαίνεται να είναι και η ερώτηση για το ότι η ισορροπία της φύσης είναι πολύ ευαίσθητη και διαταράσσεται εύκολα με την πλειοψηφία να συμφωνεί απόλυτα ή να συμφωνεί και μόνο ένας από τους ερωτηθέντες να διαφωνεί. Τέλος, στις επιλογές για το αν η ανθρώπινη εφευρετικότητα θα εξασφαλίσει τη βιωσιμότητα της γης οι περισσότεροι ούτε συμφωνούν, ούτε διαφωνούν, για το αν η γη έχει αρκετούς φυσικούς πόρους αρκεί να τους αξιοποιούμε σωστά, η πλειοψηφία συμφωνεί απόλυτα ή συμφωνεί, για το αν ο άνθρωπος έχει δικαίωμα στο να τροποποιεί το φυσικό περιβάλλον οι περισσότεροι διαφωνούν απόλυτα ή διαφωνούν και στο αν τα φυτά και τα ζώα έχουν το ίδιο δικαίωμα στη ζωή, οι περισσότεροι συμφωνούν απόλυτα.

Πίνακας 23. Αντιλήψεις για το περιβάλλον						
	Συχνότητες					
	Συμφωνώ απόλυτα	Συμφωνώ	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	Διαφωνώ	Διαφωνώ απόλυτα	Σύνολο
Η ανθρώπινη εφευρετικότητα θα εξασφαλίσει τη βιωσιμότητα της γης	1	0	4	3	1	9
Ο άνθρωπος έχει το δικαίωμα να τροποποιεί το φυσικό περιβάλλον προς όφελος των αναγκών του	0	1	1	4	3	9
Όταν ο άνθρωπος επεμβαίνει στη φύση έχει πολλές φορές καταστροφικές συνέπειες	5	4	0	0	0	9
Φτάνουμε το όριο των κατοίκων που μπορεί να συντηρήσει ο πλανήτης μας	1	2	3	1	2	9
Ο άνθρωπος καταχράται σημαντικά το περιβάλλον	6	2	1	0	0	9
Η γη έχει αρκετούς φυσικούς πόρους, αρκεί να μάθουμε να τους αξιοποιούμε σωστά	3	4	1	1	0	9
Τα φυτά και τα ζώα έχουν το ίδιο δικαίωμα στη ζωή, όπως ο άνθρωπος	5	3	1	0	0	9
Η φύση μπορεί να ανταπεξέλθει στις επιπτώσεις των σύγχρονων βιομηχανικών χωρών	1	0	0	4	4	9
Παρά τις ικανότητες του, ο άνθρωπος υπόκειται ακόμα στους νόμους της φύσης	5	4	0	0	0	9
Η "περιβαλλοντική κρίση" που αντιμετωπίζει ο άνθρωπος είναι υπερβολή	1	1	1	2	4	9
Η γη έχει λιγοστό χώρο και προμήθειες για να καλύψει όλες τις ανάγκες	0	3	2	2	2	9
Ο άνθρωπος προορίζεται να κυριαρχήσει επί όλης της φύσης	0	0	0	2	7	9
Η ισορροπία της φύσης είναι πολύ ευαίσθητη και διαταράσσεται εύκολα	4	4	0	1	0	9
Ο άνθρωπος θα μάθει, εν τέλει, πως λειτουργεί η φύση ώστε να μπορέσει να την ελέγξει	0	0	3	4	2	9
Αν τα πράγματα συνεχίσουν όπως είναι, σύντομα θα ζήσουμε μια μεγάλη φυσική καταστροφή	5	4	0	0	0	9

Μερικά ακόμα δεδομένα για τις καθημερινές πρακτικές που εφαρμόζουν οι επαγγελματίες που σχετίζονται άμεσα και με την προστασία του περιβάλλοντος θα αντληθούν από τον Πίνακα 24. Αναφερόμενοι πρωτίστως στις επιλογές όπου επέλεξαν μεταξύ «Πάρα πολύ» και «Πολύ», είναι οι επιλογές «Σβήνετε τα φώτα μόλις βγείτε από ένα δωμάτιο», «Συμμετέχετε σε ενέργειες που βοηθούν στην προστασία του περιβάλλοντος (ανακύκλωση, εξοικονόμηση ενέργειας κλπ)», «Επιλέγετε να αγοράσετε προϊόντα που είναι φιλικά προς το περιβάλλον», «Χρησιμοποιείτε

επαναχρησιμοποιούμενες τσάντες για τα ψώνια» και «Κινήστε με ποδήλατο/μέσα μαζικής μεταφοράς/περπατάτε για μικρές αποστάσεις των 15 λεπτών». Την απάντηση «Μέτρια», επέλεξε η πλειοψηφία για τις προτάσεις «Συμβάλλετε οικονομικά σε περιβαλλοντικές οργανώσεις» και στην «Συμμετέχετε σε δραστηριότητες που προωθούν την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση, όπως συμμετοχή σε εκστρατείες ή υποστήριξη περιβαλλοντικών οργανώσεων». Οι αντιλήψεις που φαίνεται να έχουν ανακατανέμονται και στις πέντε επιλογές που τους δόθηκαν με την πλειοψηφία αυτών να είναι θετικές και προς όφελος του περιβάλλοντος.

Πίνακας 24. Εφαρμοσμένες πρακτικές στην καθημερινότητα						
	Συχνότητες					
	Πάρα πολύ	Πολύ	Μέτρια	Λίγο	Καθόλου	Σύνολο
Συμμετέχετε σε ενέργειες που βοηθούν στην προστασία του περιβάλλοντος (ανακύκλωση, εξοικονόμηση ενέργειας κλπ)	6	2	1	0	0	9
Επιλέγετε να αγοράσετε προϊόντα που είναι φιλικά προς το περιβάλλον	5	4	0	0	0	9
Συμμετέχετε σε δραστηριότητες που προωθούν την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση, όπως συμμετοχή σε εκστρατείες ή υποστήριξη περιβαλλοντικών οργανώσεων	2	3	4	0	0	9
Αφήνετε τις ηλεκτρικές συσκευές σε αναμονή	0	0	2	4	3	9
Σβήνετε τα φώτα μόλις βγείτε από ένα δωμάτιο	7	2	0	0	0	9
Κινήστε με ποδήλατο/μέσα μαζικής μεταφοράς/περπατάτε για μικρές αποστάσεις των 15 λεπτών	5	2	1	1	0	9
Χρησιμοποιείτε πλαστικές σακούλες για τα ψώνια σας	0	1	2	3	3	9
Αγοράζετε προϊόντα σε επαναχρησιμοποιούμενες συσκευασίες	3	5	1	0	0	9
Χρησιμοποιείτε επαναχρησιμοποιούμενες τσάντες για τα ψώνια	5	3	1	0	0	9
Συλλέγετε και ανακυκλώνετε χαρτί / γυαλί / αλουμίνιο	4	3	1	1	0	9
Επιλέγετε εποχιακά προϊόντα	5	3	1	0	0	9
Συμβάλλετε οικονομικά σε περιβαλλοντικές οργανώσεις	0	1	6	1	1	9
Η ευαισθητοποίηση σε περιβαλλοντικά ζητήματα συμβάλλει στην ανάπτυξη της χώρας	4	1	4	0	0	9
Παίρνετε μέρος σε αναδασώσεις ή/και καθαρισμό των ακτών	3	1	3	2	0	9

Αναφορικά με τις επιπτώσεις του τουρισμού στο περιβάλλον (Πίνακας 25), οι 7 στους 9 συμφωνούν απόλυτα με το ότι υπάρχει η ανάγκη για εφαρμογή βιώσιμων πρακτικών στον τομέα αυτόν και ότι ο τουρισμός πρέπει να αναπτύσσεται σε αρμονία με το φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον. Επίσης, οι 6 από τους 9 συμφωνούν απόλυτα με το ότι οι τουρίστες θα πρέπει να εκπαιδεύονται για να σέβονται το περιβάλλον, στο ότι οι τουριστικές επιχειρήσεις πρέπει να αναλαμβάνουν την ευθύνη για την προστασία του περιβάλλοντος, αλλά και ότι η βιώσιμη ανάπτυξη του τουρισμού προϋποθέτει ότι η άγρια ζωή και οι φυσικές συνθήκες πρέπει πάντα να προστατεύονται. Λιγότεροι, δηλαδή οι 5 από τους 9 συμφωνούν απόλυτα με τις δηλώσεις «Ο τουρισμός προκαλεί σημαντική ρύπανση στο περιβάλλον» και «Οι τουριστικοί προορισμοί πρέπει να αναπτύσσονται με σκοπό τη διατήρηση της φυσικής κληρονομιάς». Η πλειοψηφία, ακόμα συμφωνεί απόλυτα ή συμφωνεί με την σημαντικότητα του τουρισμού για την κοινωνία, ενώ οι περισσότεροι διχάζονται και ούτε συμφωνούν, ούτε διαφωνούν με το ότι ο τουρισμός μπορεί να συνεισφέρει στην αποκατάσταση του περιβάλλοντος.

Πίνακας 25. Αντιλήψεις για τις επιπτώσεις του τουρισμού στο περιβάλλον

	Συχνότητες					
	Συμφωνώ απόλυτα	Συμφωνώ	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	Διαφωνώ	Διαφωνώ απόλυτα	Σύνολο
Υπάρχει η ανάγκη εφαρμογής βιώσιμων πρακτικών στον τουριστικό τομέα	7	2	0	0	0	9
Ο τουρισμός προκαλεί σημαντική ρύπανση στο περιβάλλον	5	2	1	1	0	9
Οι τουρίστες πρέπει να εκπαιδεύονται για το πως να σέβονται το περιβάλλον του προορισμού τους	6	2	1	0	0	9
Οι τουριστικές επιχειρήσεις πρέπει να αναλαμβάνουν την ευθύνη για την προστασία του περιβάλλοντος	6	1	2	0	0	9
Ο τουρισμός μπορεί να συνεισφέρει στην αποκατάσταση του περιβάλλοντος	1	2	5	1	0	9
Οι τουριστικοί προορισμοί πρέπει να αναπτύσσονται με σκοπό τη διατήρηση της φυσικής κληρονομιάς	5	4	0	0	0	9
Η βιώσιμη ανάπτυξη του τουρισμού προϋποθέτει ότι η άγρια ζωή και οι φυσικές συνθήκες πρέπει πάντα να προστατεύονται	6	3	0	0	0	9
Ο τουρισμός πρέπει να προστατεύεται τώρα και στο μέλλον	2	3	3	1	0	9
Ο τουρισμός πρέπει να αναπτύσσεται σε αρμονία με το φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον	7	2	0	0	0	9
Ο τουρισμός αποτελεί μια ισχυρή οικονομία για την κοινωνία	4	4	0	0	1	9

Μελετώντας τις πρακτικές που εφαρμόζονται στην καθημερινότητα των επιχειρηματιών, κρίνεται απαραίτητο να μελετηθούν και οι πρακτικές που αφορούν την αγροτουριστική επιχείρηση. Το θετικό που εκλαμβάνεται από τον πίνακα 26 όπου αναλύονται οι πρακτικές, είναι ότι οι επιχειρηματίες τις εφαρμόζουν «Πάντα», «Συχνά» και «Μερικές Φορές», ενώ μόνο για μια επιλογή, αυτή που αφορά την μείωση του διοξειδίου του άνθρακα, την εφαρμόζουν εκτός των παραπάνω «Σπάνια» ή και «Ποτέ». Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων τείνουν να προστατεύουν την τοπική χλωρίδα και πανίδα πάντα, όπως φαίνεται να απαντάνε οι 8 στους 9. Επίσης, πάντα φαίνεται να χρησιμοποιούν υλικά και μεθόδους φιλικά προς το περιβάλλον και να προωθούν την διαχείριση των φυσικών πόρων με βιώσιμο τρόπο. Στην ίδια κατηγορία βάζουν οι 5 από τους 9 οτιδήποτε σχετίζεται με την τοπική κοινωνία, τα ήθη και τα έθιμα, την τοπική αρχιτεκτονική και την αγροτική κουλτούρα. Τέλος, λιγότερο συχνά δημιουργούν ευκαιρίες εκπαίδευσης και υιοθετούν στρατηγικές για μακροπρόθεσμη οικονομική βιωσιμότητα.

Πίνακας 26. Πρακτικές που εφαρμόζονται στην αγροτουριστική επιχείρηση						
	Συχνότητες					
	Πάντα	Συχνά	Μερικές φορές	Σπάνια	Ποτέ	Σύνολο
Ενέργειες για την μείωση των εκπομπών Διοξειδίου του Άνθρακα	1	3	3	1	1	9
Προστασία της τοπικής χλωρίδας και πανίδας	8	1	0	0	0	9
Παροχή πληροφοριών για το ιδιαίτερο φυσικό κάλλος της ευρύτερης περιοχής	5	3	1	0	0	9
Παροχή πληροφοριών για τα τοπικά προϊόντα, τα ήθη και τα έθιμα της περιοχής	5	4	0	0	0	9
Διατήρηση της αυθεντικής τοπικής αρχιτεκτονικής	5	4	0	0	0	9
Προώθηση της αγροτικής κουλτούρας μέσω των δραστηριοτήτων	5	3	1	0	0	9
Χρήση υλικών και μεθόδων φιλικών προς το περιβάλλον καθ' όλη την διάρκεια της διαμονής των πελατών	6	2	1	0	0	9
Προώθηση της διαχείρισης των φυσικών πόρων με βιώσιμο τρόπο	6	1	2	0	0	9
Δημιουργία ευκαιριών εκπαίδευσης μέσω του αγροτουρισμού	4	0	5	0	0	9
Υιοθέτηση στρατηγικών για μακροπρόθεσμη οικονομική βιωσιμότητα	4	4	1	0	0	9

Φτάνοντας στο τέλος, πρέπει να μελετηθούν ποιοι είναι εκείνοι οι παράγοντες που μπορούν να παρακινήσουν τους επιχειρηματίες να υιοθετήσουν φιλο-περιβαλλοντικές συνήθειες (Πίνακας 27). Ξεκινώντας με το ότι όλοι τους είτε διαφωνούν απόλυτα, είτε διαφωνούν με την πρόταση «Δεν με αφορά η ευημερία των άλλων ανθρώπων». Τα διάφορα περιβαλλοντικά προβλήματα δεν έχουν αντίκτυπο στις ζωές όλων των ανθρώπων».

Η πλειοψηφία, με τους 8 από αυτούς να απολαμβάνουν τη θέα ενός φυσικού τοπίου, ενώ οι 7 από τους 9, να θεωρούν ότι το ήθος τους τους επιβάλλει να φέρονται με σεβασμό στο περιβάλλον, αλλά και ότι επιθυμούν να προστατευτεί το φυσικό περιβάλλον, καθώς αυτό έχει θετικό αντίκτυπο στην υγεία όλων. Ακόμα, το ίδιο ποσοστό, αναφέρει ότι τους προσφέρει ικανοποίηση να συμβάλλουν στην προστασία του περιβάλλοντος. Η περιβαλλοντική αυτή ευαισθητοποίηση φαίνεται και από το ότι το ίδιο ποσοστό διαφωνεί με την πρόταση «Δεν με απασχολεί η περιβαλλοντική υποβάθμιση / η απώλεια της βιοποικιλότητας».

Επόμενες δηλώσεις που κατατάσσονται σε σειρά είναι αυτές στις οποίες οι 6 από τους 9 διαφωνούν απόλυτα με το ότι δεν τους προκαλεί συναισθήματα η ενασχόληση με δραστηριότητες για την προστασία της φύσης. Στις κορυφαίες απαντήσεις, λαμβάνονται υπόψη ότι οι ερωτηθέντες θεωρούν πως οφείλουμε να προστατεύουμε τα διάφορα χερσαία και θαλάσσια είδη, καθώς η ύπαρξη τους έχει ανεκτίμητη αξία, αλλά και όλοι οι ζωντανοί οργανισμοί έχουν αξία και συνεπώς χρειάζεται να προστατευτούν. Επιπλέον, φαίνεται να θεωρούν όφελος τους την προστασία της βιοποικιλότητας και το σύνολο των οικοσυστημάτων, καθώς το ίδιο ποσοστό έχουν συμφωνήσει απόλυτα με την παραπάνω πρόταση.

Οι 5 από αυτούς έχουν συμφωνήσει απόλυτα επίσης, στις δηλώσεις, πως πρέπει να παρθούν άμεσα μέτρα για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, καθώς ο κόσμος όπως τον ξέρουμε θα σταματήσει να είναι ένα φιλικό μέρος για τις επόμενες γενιές. Το ίδιο ποσοστό με το ότι είναι όφελος μας να προστατεύουμε το περιβάλλον, καθώς έχει άμεσο αντίκτυπο στην ζωή των ανθρώπων. Θετικές απαντήσεις από αυτούς έχουν ληφθεί και σε δηλώσεις σχετικά με την περιβαλλοντική υποβάθμιση, καθώς αυτοί φαίνεται να συμφωνούν σε δράσεις που έχουν σκοπό την αποφυγή της υποβάθμισης. Τέλος, φαίνεται ότι έχουν αντιληφθεί την σύνδεση μεταξύ του περιβάλλοντος και της δημόσιας υγείας, τόσο σε προσωπικό επίπεδο, όσο και σε επίπεδο περιβάλλοντος και με την ποιότητα του αέρα ή την ρύθμιση του κλίματος.

Όσον αφορά τις προτάσεις που σχετίζονται με τα δυνητικά προσοδοφόρα κίνητρα, οι ερωτηθέντες στις περισσότερες από αυτές τις ερωτήσεις, φαίνονται να μην είναι σίγουροι για αυτά. Συγκεκριμένα στις ερωτήσεις που σχετίζονται με το χαμηλό κόστος των μέσων μαζικής μεταφοράς, τις οικονομικές επιδοτήσεις, τις φορολογικές ελαφρύνσεις και την εξοικονόμηση χρημάτων μέσω λογαριασμών ρεύματος, οι απαντήσεις τους κατά πλειοψηφία περιορίζονται στο «Ούτε συμφωνώ / Ούτε διαφωνώ», «Συμφωνώ» και «Συμφωνώ απόλυτα».

Τέλος, άλλες ερωτήσεις για τις οποίες δεν ακολουθούν ένα συγκεκριμένο μοτίβο απαντήσεων οι ερωτηθέντες, είναι οι ερωτήσεις σχετικά με το ότι οι φιλο-περιβαλλοντικές πρακτικές απαιτούν να ξοδέψεις χρήματα, ή ότι αυτές απαιτούν μεγάλη προσπάθεια από όποιον επιθυμεί να τις υιοθετήσει και ότι αυτές για να έχουν εφαρμογή στην καθημερινότητα, απαιτείται από το άτομο να μειώσει τις ανέσεις του. Συμπερασματικά, σχετικά με τα κανονιστικά, τα αλτρουιστικά, τα βιοσφαιρικά και εγωιστικά τους κίνητρα έχουν πιο θετικές αντιδράσεις, με τα δυνητικά προσοδοφόρα, δεν φαίνεται να θεωρούν ότι είναι αποδοτικά και σχετικά με τα εμπόδια και τους περιορισμούς, φαίνεται να τους αντιλαμβάνονται, αλλά να μην είναι πρόθυμοι στο να τα ξεπεράσουν.

Πίνακας 27. Προτάσεις παρακίνησης για υιοθέτηση φιλο-περιβαλλοντικών συνηθειών

	Συχνότητες					
	Συμφωνώ απόλυτα	Συμφωνώ	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	Διαφωνώ	Διαφωνώ απόλυτα	Σύνολο
Το ήθος και το προσωπικό μου σύστημα αξιών επιβάλλουν να συμπεριφέρομαι με σεβασμό προς το φυσικό περιβάλλον	7	2	0	0	0	9
Δεν αποτελεί δική μου ευθύνη η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος	0	0	1	2	6	9
Οι άνθρωποι που είναι σημαντικοί για μένα (π.χ. οικογένεια, φίλοι) πιστεύουν ότι πρέπει όλοι μας να συμβάλλουμε με τις πράξεις μας στην προστασία του φυσικού περιβάλλοντος	0	0	1	4	4	9
Οι άνθρωποι που είναι σημαντικοί για μένα (π.χ. οικογένεια, φίλοι) σέβονται το φυσικό περιβάλλον και δεν το επιβαρύνουν με τις πράξεις τους	4	4	1	0	0	9
Θέλω να προστατευτεί το φυσικό περιβάλλον διότι έχει θετικό αντίκτυπο στην υγεία όλων των μελών της κοινωνίας	7	2	0	0	0	9
Αν δε λάβουμε άμεσα μέτρα για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, ο κόσμος, όπως τον ξέρουμε θα σταματήσει να είναι ένα φιλικό μέρος για να ζήσουν τα παιδιά μας/ οι επόμενες γενιές	5	3	1	0	0	9
Οφείλουμε να προστατεύουμε το περιβάλλον γιατί τα διάφορα περιβαλλοντικά προβλήματα έχουν αντίκτυπο στις ζωές όλων των ανθρώπων	5	4	0	0	0	9
Δεν με αφορά η ευημερία των άλλων ανθρώπων; Τα διάφορα περιβαλλοντικά προβλήματα δεν έχουν αντίκτυπο στις ζωές όλων των ανθρώπων	0	0	0	3	6	9
Όλοι οι ζωντανοί οργανισμοί έχουν αξία και συνεπώς χρειάζεται να προστατευτούν	6	3	0	0	0	9
Είναι αναγκαίο να δράσουμε για την περιβαλλοντική υποβάθμιση εξαιτίας των αρνητικών συνεπειών της στα ίδια τα οικοσυστήματα και τους οργανισμούς που τα απαρτίζουν	5	3	1	0	0	9
Οφείλουμε να προστατευτούμε τα διάφορα χερσαία και θαλάσσια είδη, καθώς η ύπαρξη τους έχει ανεκτίμητη αξία	6	3	0	0	0	9
Δεν με απασχολεί η περιβαλλοντική υποβάθμιση / η απώλεια της βιοποικιλότητας	0	0	0	2	7	9
Οφείλουμε να προστατεύσουμε τη βιοποικιλότητα και το σύνολο των οικοσυστημάτων διότι προσφέρουν στον άνθρωπο πολύτιμες υπηρεσίες, όπως πόσιμο νερό, τροφή και πρώτες ύλες	6	2	1	0	0	9
Τα οικοσυστήματα προσφέρουν στον άνθρωπο πολιτιστικές υπηρεσίες και υπηρεσίες αναψυχής	3	2	4	0	0	9
Η προστασία του περιβάλλοντος είναι απαραίτητη διότι επηρεάζει άμεσα με την υγεία μου	5	4	0	0	0	9
Πρέπει να προστατεύσουμε τη φύση διότι συνεισφέρει υπηρεσίες ρύθμισης και διατήρησης (λ.χ. ρύθμιση του κλίματος, καθορισμός των υδάτων, ποιότητα του αέρα)	5	4	0	0	0	9
Σημαντικό κίνητρο για να χρησιμοποιήσω τα μέσα μαζικής μεταφοράς είναι το χαμηλό τους κόστος	3	0	4	2	0	9
Κίνητρο για να υιοθετήσω φιλο-περιβαλλοντικές πρακτικές (λ.χ. ανακύκλωση, αγορά συσκευών - μέσου μεταφοράς, ενεργειακή αναβάθμιση οικείας) μπορεί να αποτελέσει η παροχή οικονομικών επιδοτήσεων από το κράτος	1	3	5	0	0	9
Κίνητρο για την υιοθέτηση φιλικών προς το περιβάλλον πρακτικών μπορεί να αποτελέσει η εξασφάλιση φορολογικών ελαφρύνσεων ή η αποφυγή προστίμων	1	3	5	0	0	9

Κίνητρο για τη μείωση της κατανάλωσης ρεύματος και νερού σε επίπεδο νοικοκυριού αποτελεί η εξοικονόμηση χρημάτων μέσω των αντίστοιχων λογαριασμών	4	1	4	0	0	9
Μου προσφέρει ικανοποίηση και ευχαρίστηση να συμβάλλω στην προστασία της φύσης	7	2	0	0	0	9
Δεν μου προκαλεί κανένα συναίσθημα η ενασχόληση με δραστηριότητες για την προστασία της φύσης	0	1	1	1	6	9
Αισθάνομαι χαρά όταν προσφέρω στην προστασία του περιβάλλοντος	5	4	0	0	0	9
Απολαμβάνω τη θέα ενός όμορφου φυσικού τοπίου (θάλασσα)	8	1	0	0	0	9
Πολλές φιλο-περιβαλλοντικές πρακτικές (λ.χ. αγορά βιολογικών προϊόντων, αγορά ηλεκτρικών συσκευών υψηλής ενεργειακής κλάσης, αποφυγή ως μέσων θέρμανσης το τζάκι ή το πετρέλαιο κ.ο.κ) απαιτούν να ξοδέψεις χρήματα	3	1	2	2	1	9
Η φιλο-περιβαλλοντική συμπεριφορά απαιτεί να αφιερώσεις πολύτιμο χρόνο από την καθημερινότητα σου	2	2	3	2		9
Οι φιλο-περιβαλλοντικές συμπεριφορές (για παράδειγμα η μείωση της χρήσης του αυτοκινήτου, η ανακύκλωση υλικών, η εξοικονόμηση νερού και ηλεκτρικής ενέργειας στο σπίτι) απαιτούν μεγάλη προσπάθεια από το άτομο	1	2	3	2	1	9
Το να υιοθετήσω φιλο-περιβαλλοντικές πρακτικές (για παράδειγμα μείωση της χρήσης του αυτοκινήτου, ανακύκλωση υλικών, εξοικονόμηση νερού και ηλεκτρικής ενέργειας στο σπίτι, η χρήση πολλών χημικών/απορρυπαντικών κ.ο.κ) σημαίνει ότι θα πρέπει να μειώσω τις ανέσεις στην καθημερινότητα μου	1	1	2	1	4	9

4. Συζήτηση – Συμπεράσματα

4.1. Συμπεράσματα Έρευνας

Ο αγροτουρισμός είναι αυτή η μορφή τουρισμού που φέρεται με σεβασμό στο περιβάλλον και αυτό φαίνεται να γίνεται αντιληπτό και από τους ίδιους τους επαγγελματίες, τόσο στις ενέργειες τους για το περιβάλλον, όσο και για τις επιλογές που έχουν πραγματοποιήσει στις επιχειρήσεις τους. Οι περισσότεροι από αυτούς επιλέγουν την παροχή υπηρεσιών που σχετίζονται με την ανάδειξη του τόπου και της τοπικής κουλτούρας ως το πιο σημαντικό κίνητρο ενασχόλησης με τον αγροτουρισμό, ενώ η συμπλήρωση του γεωργικού εισοδήματος κατατάσσεται στην τελευταία κατηγορία κινήτρων, γεγονός που μαρτυρά ότι οι επιχειρηματίες έχοντας την επιλογή της ενασχόλησης με τον μαζικό τουρισμό, επιλέγουν να διηγηθούν την ιστορία τους και του τόπου τους μέσα από τον αγροτουρισμό. Αυτή η αντίληψη, διαπιστώνεται και στα μετέπειτα ερωτήματα, όπου η ενίσχυση της τοπικής οικονομίας είναι μια από τις πρακτικές που εφαρμόζουν οι επιχειρηματίες. Είναι σημαντικό για αυτούς, λοιπόν, ο τόπος μόνιμης κατοικίας τους να αναδεικνύεται και να ενισχύεται. Με αυτό τον τρόπο, είναι ικανός να στηρίζει και την ίδια την επιχείρηση και τις επόμενες γενιές που θα ζήσουν σε αυτό το τόπο.

Όλοι τους γνωρίζουν ότι τα παραγόμενα αγαθά ή οι υπηρεσίες που προφέρουν είναι ποιοτικές, γεγονός που προσελκύει έναν τουρίστα, να επιλέξει αυτή τη μορφή τουρισμού, σε σχέση με κάποια άλλη που υπόκειται στην ομπρέλα του μαζικού τουρισμού. Οι περισσότεροι από τους συμμετέχοντες επίσης, δεν λαμβάνουν συμβουλευτική υποστήριξη για τα θέματα που προκύπτουν, αλλά ούτε είναι ενήμεροι επαρκώς για το νομικό πλαίσιο, γεγονός που σημαίνει ότι τους καθιστά πιο αδύναμους στο να έρθουν αντιμέτωποι με ζητήματα τέτοιου είδους. Αυτή η έλλειψη στο νομικό πλαίσιο γίνεται αντιληπτό και από το αν αναλογιστεί κανείς, πως το Ειδικό Σήμα Αγροτουρισμού θεσπίστηκε μόλις το 2019. Αναλογικά με τις επιχειρήσεις που δουλεύουν χρόνια στον κλάδο αυτό, αυτή η πιστοποίηση είναι σχετικά νεότερη. Αυτό, πιθανό να δικαιολογεί και την ανεπάρκεια του νομικού πλαισίου, αλλά και τα κενά στην συμβουλευτική υποστήριξη. Παρεμφερή άποψη φαίνεται να έχουν και σχετικά με τους παράγοντες που εμποδίζουν την ανάπτυξη του αγροτουρισμού, δηλώνοντας ως τον σημαντικότερο αυτών την έλλειψη τουριστική σχεδιασμού και marketing. Αυτός ο παράγοντας μπορεί να θεωρηθεί ως ένα ακόμα κενό στην συμβουλευτική υποστήριξη.

Ως επιχειρηματίες αλλά και ως μέλη αυτής της κοινωνίας αντιλαμβάνονται τα προβλήματα που δημιουργεί ο άνθρωπος στο περιβάλλον. Οι αντιλήψεις αυτές, είναι πολύ σημαντικό να της κατέχουν οι επιχειρηματίες του αγροτουρισμού, καθώς όλοι έχουν άμεσο όφελος από την σταθερότητα του περιβάλλοντος και την ορθή διαχείριση τους από τους ίδιους, αλλά και από τα υπόλοιπα μέλη της κοινωνίας. Οι αντιλήψεις αυτές μπορούν να προκύψουν και από τη μελέτη των πρακτικών που εφαρμόζουν στην καθημερινότητα τους. Αυτές ως επί το πλείστον, είναι πρακτικές που έχουν ως γνώμονα την προστασία του περιβάλλοντος.

Αυτές οι πρακτικές, αφού γίνονται αντιληπτές από το άτομο ότι είναι σημαντικές για το περιβάλλον και ως φυσικό επακόλουθο της προσωπικής ευημερίας, είναι λογικό να εφαρμόζονται και σε επίπεδο επιχείρησης. Το γεγονός, ότι οι περισσότεροι επιχειρηματίες προστατεύουν μέσα από τις πρακτικές τους την τοπική χλωρίδα και πανίδα, διαπιστώνεται πως το ευρύτερο περιβάλλον μέσα στο οποίο δραστηριοποιούνται είναι σημαντικό να προστατεύεται για να το απολαμβάνουν τόσο οι ίδιοι, όσο και οι τουρίστες που τους επισκέπτονται.

Μελετώντας τις απόψεις που έχουν οι επαγγελματίες για το περιβάλλον, αυτοί φαίνεται να αντιλαμβάνονται τα προβλήματα του, αλλά και ότι οι πρακτικές που

εφαρμόζονται μέχρι σήμερα δεν είναι αποδοτικές και δεν λειτουργούν με τα σημερινά δεδομένα. Κατά πλειοψηφία απαντούν θετικά τόσο στα ερωτήματα που σχετίζονται με το πως αντιλαμβάνονται το περιβάλλον γύρω τους, όσο και στα ερωτήματα που αφορούν τον τρόπο προστασίας τους. Βέβαια, αναφορικά με τα κίνητρα που θα τους ωθήσουν να αναπτύξουν φιλο-περιβαλλοντικές συνήθειες, φαίνονται να μοιάζουν διχασμένοι, καθώς οι περισσότεροι ούτε συμφωνούν, ούτε διαφωνούν. Συνεπώς και οι πρακτικές όπως οι οικονομικές επιδοτήσεις, οι φορολογικές ελαφρύνσεις και η εξοικονόμηση χρημάτων, φαίνεται να μην είναι τόσο αποδοτικές για αυτούς.

Συμπερασματικά, οι επιχειρηματίες του αγροτουρισμού είναι νέοι ηλικιακά, οι γνώσεις τους κατατάσσονται σε επίπεδο μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών, έχουν νεοσύστατες επιχειρήσεις αγροτουρισμού και οι αντιλήψεις τους για το περιβάλλον είναι τέτοιες που πρωταρχική τους έννοια είναι η προστασία του, Θετικά σημάδια δείχνουν και οι αντιλήψεις τους για τον ίδιο τον τομέα του αγροτουρισμού, καθώς εφαρμόζουν αυτό το τύπο τουρισμού σε συνάρτηση με το φυσικό περιβάλλον, την αρχιτεκτονική, σεβόμενοι την τοπική κουλτούρα και παράδοση, έτσι ακριβώς όπως ορίζει ο αγροτουρισμός.

4.2. Περιορισμοί της Έρευνας και Προτάσεις Μελλοντικής Έρευνας

Σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε σχετικά με την αγροτουριστική επιχειρηματικότητα (Dionysoroulou, 2021), αναφέρεται πως το δείγμα της έρευνας αφορούσε 650 αγροτουριστικές επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα. Συγκριτικά με την παρούσα έρευνα, όπου οι επιχειρηματίες που έχουν λάβει το Ειδικό Σήμα Αγροτουρισμού αριθμούνται στις 19 επιχειρήσεις, δημιουργεί ερωτήματα, για τους λόγους που οι επιχειρηματίες ενώ δραστηριοποιούνται σε αυτό τον κλάδο, δεν έχουν μπει στην διαδικασία, να λάβουν το ειδικό σήμα αγροτουρισμού. Οι 19 επιχειρήσεις αυτές αποτελούν ένα μικρό πλήθος ερωτώμενων, με τα αποτελέσματα που θα δώσουν αυτοί να διαφέρουν ίσως από την πραγματικότητα και τις συνθήκες σύμφωνα με τις οποίες δουλεύει σήμερα ο τομέας του αγροτουρισμού. Συνεπώς και ο περιορισμός αυτής της έρευνας, είναι και η ίδια η πρόταση για μεταγενέστερη έρευνα. Το μεγαλύτερο δείγμα, θα φέρει περισσότερα και πιο αξιόπιστα αποτελέσματα, μειώνοντας έτσι και το δειγματοληπτικό σφάλμα. Εκτός, όμως από αυτό, άλλες χρήσιμες πληροφορίες θα είναι οι γνώσεις για το περιβάλλον και το πως θα μπορέσουν να μεταλαμπαδέψουν αυτές τις γνώσεις προκειμένου οι τουρίστες που τους επισκέπτονται να αναπτύξουν και εκείνοι φιλο-περιβαλλοντικές συμπεριφορές. Οι απόψεις τους για το αν είναι σημαντική η πιστοποίηση της επιχείρησής τους με το Ειδικό Σήμα Αγροτουρισμού, αν γνωρίζουν για αυτό και αν είναι αρκετά ενημερωμένοι για τα οφέλη του.

Ο αγροτουρισμός, συμπερασματικά, έχει ένα ευρύ φάσμα πληροφοριών και ευκαιριών για μελέτη. Θεωρείται μια νεότερη μορφή τουρισμού με κενά που χρήζουν μελέτης και επεξεργασίας, ενώ τα αποτελέσματα που θα επιφέρουν θα βοηθήσουν και τους ίδιους τους επιχειρηματίες.

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση

- Chase L., Stewart M., Schilling B., Smith B., Walk M., (2018) *Agritourism: Toward a conceptual framework for industry analysis*, Journal of Agriculture, Food Systems and Community Development
- Chen F., Lai M., Huang H., (2020) *Can marine park become an ecotourism destination? Evidence from stakeholders' perceptions of the suitability*, Elsevier, Ocean and Coastal Management
- Choi H., Kim W., Kim Y., Agmapisarn Charoenchai, (2019) *Hotel environmental management initiative (HEMI) scale development*, Research Gate
- Choi H., Sirakaya – Turk E., (2005) Measuring Resident's Attitude toward Sustainable Tourism: Development of Sustainable Tourism Attitude Scale, Travel and Tourism Research Association, Journal of Travel Research
- Cruz S., Manata B., (2020) *Measurement of Environmental Concern: A Review and Analysis*, Quantitative Psychology and Measurement, Frontiers in Psychology
- Dionysopoulou P., (2021) *Agrotourism entrepreneurship in Greece: Policy framework, inhibitory factors and a roadmap for further development*, Journal of Sustainable Tourism and Entrepreneurship (JoSTE)
- Erzengin O., Teke E., (2013) *A Study on Developing an Environmental Behavior and Attitude scale for University Students*, Journal of Educational and Instructional Studies in the World
- Hawcroft & Milfont, (2010), *The use (and aduse) of the new environmental paradigm scale over the last 30 years: A meta analysis*, Journal of Environmental Psychology, Science Direct
- Inskip E. (1991), *Tourism Planning: An integrated and sustainable development approach*, New York: Van Nostrand Reinhold
- Petroman I., Varga M., Constantin E.C., Petroman C., Momir B., Turc B., Merce I., (2015), *Agritourism: An Educational Tool for the Students with Argo-Food Profile*, 3rd Global conference on Business, Economics, Management and Toursim, Elsevier
- Sharpley R., Vass A., (2006) *Tourism, farming and diversification: An attitudinal study*, Tourism Management, Elsevier
- Tew C., Barbieri C., (2012) *The perceived benefits of agritourism: The provider's perspective*, Tourism Management, Elsevier
- Wu M., Wang Y., Ma S., (2023) *The Community Social Responsibility of Rural Small Tourism Enterprises: Scale Development and Validation*, Journal of Travel Research
- Ueli G. (2010), *The history of Tourism: Structures on the Path to Modernity*, EGO

Ελληνική

- INSETTE Intelligence (2024), *Η συμβολή του τουρισμού στην ελληνική οικονομία το 2023*
Απρίλιος 2024
- Ανδριώτης Κ. (2003) *Αειφορία – Εναλλακτικές μορφές τουρισμού* Αθήνα: Σταμούλη
- Ανθουλίδης Ι., (2013), *Η βιωσιμότητα του Ελληνικού Τουρισμού*, Διπλωματική Εργασία του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών στη Διοίκηση Επιχειρήσεων, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας
- Αποστολόπουλος Α., Σδράλη Δ. (2016), *Εναλλακτικός και Ήπιος Τουρισμός Υπαίθρου. Θεωρητική Προσέγγιση και Εφαρμογές*, Αθήνα 2016, Εκδόσεις Ελληνοεκδοτική
- Βαφειάδης Γ., Κοντογεώργος Χρ., Παπακωνσταντίνιδης Λ.Α., (1992), *Αγροτουρισμός και Ισόρροπη Ανάπτυξη*, Μελέτες Αγροτικής Οικονομίας 45, Αθήνα: Αγροτική Τράπεζα Ελλάδας
- Γκαργκαβούζη, (2020), Οικολογικά κίνητρα και περιβαλλοντικά υπεύθυνα συμπεριφορά: Δημιουργία και επικύρωση μιας νέας κλίμακας και εφαρμογή της στο πλαίσιο της θαλάσσιας βιοποικιλότητας, με την ταυτόχρονη διερεύνηση των αξιών που αποδίδονται σε αυτή, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Σχολή Γεωπονικών Επιστημών, Τμήμα Γεωπονίας, Ιχθυολογίας και Υδάτινου Περιβάλλοντος, Εργαστήριο Ωκεανογραφίας
- Καραναγνώστης Γ., (2025) *Ο Αγροτουρισμός ως Εργαλείο Βιωματικής Μάθησης και Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης*, Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία του ΔΠΜΣ «Τουρισμός και Τοπική Ανάπτυξη, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
- Κοκκαράκη Μ., (2021) *Αγροτουρισμός και Περιφερειακή Ανάπτυξη: Τάσεις στην post-covid εποχή*, Διπλωματική Εργασία του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών στα Οικονομικά, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
- Κοκκώσης Χ. & Τσάρτας Π. (2001) *Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον*, Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική
- Λαγός Δ. (2005), *Τουριστική Οικονομική* Αθήνα: Κριτική
- Λογοθέτης Μ. (1988), *Αγροτικός τουρισμός: Μια εναλλακτική λύση* Αθήνα: ΑΤΕ & Λογοθέτης Μ.
- Μάντικα Α., *Οι προοπτικές και τα Προβλήματα των Εναλλακτικών Μορφών Τουρισμού: Ο Αγροτουρισμός στην Χίο*, Διπλωματική Εργασία, Διατμηματικό Πρόγραμμα Σπουδών Σχεδιασμός, Διοίκηση και Πολιτική του Τουρισμού, Πανεπιστήμιο Αιγαίο
- Μπότσογλου Καφένια, (2022) *Αρχές διδασκαλίας και μάθησης της ΕγΑ στην τυπική και τη μη τυπική εκπαίδευση*, Πανεπιστημιακές Σημειώσεις Διατμηματικού Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Εκπαίδευση για την Αειφορία και το Περιβάλλον», Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
- Παπαδόπουλος Σ. (2021), *Το προφίλ του Έλληνα Αγροτουρίστα* Διπλωματική Εργασία του Διατμηματικού Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών στη Διοίκηση Επιχειρήσεων, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Σπιλάνης Γ. (1995), *Η τουριστική ανάπτυξη της Λέσβου με την αξιοποίηση των πολιτιστικών και φυσικών πόρων* Εισαγωγή στο Συνέδριο Τουρισμός και περιβάλλον στις νησιώτικες περιφέρειες, Ηράκλειο Κρήτης

Υπουργείο Τουρισμού (2022) *Ειδικό Σήμα Αγροτουρισμού. Έκθεση Αποτελεσμάτων Α' και Β' Σταδίου*. Γενική Διεύθυνση Τουριστικής Πολιτικής, Διεύθυνση Έρευνας.

Ιστότοποι

Ecolabel Criteria Ανακτήθηκε από: https://environment.ec.europa.eu/topics/circular-economy/eu-ecolabel_en Τελευταία πρόσβαση 27/05/2025

Ινστιτούτο Τουριστικών Ερευνών και Προβλέψεων (2021) *Η σημασία της Περιβαλλοντικής Βιωσιμότητας στον Ξενοδοχειακό Κλάδο*, Ανακτήθηκε από: itep.gr Τελευταία πρόσβαση: 16/05/2025

Ινστιτούτο Τουριστικών Ερευνών και Προβλέψεων (2023) *Πρακτικές Βιωσιμότητας των Ελληνικών Ξενοδοχείων και Ανάγκες Εκπαίδευσης σε θέματα Βιωσιμότητας*, Ανακτήθηκε από: itep.gr Τελευταία πρόσβαση: 16/05/2025

Κοινή Υπουργική Απόφαση 12528/2018 (ΦΕΚ 3089/Β/30.07.2018) Αντλήθηκε από: <https://www.e-nomothesia.gr/kat-tourismos/koine-upourgike-apophase-12528-2018.html> Τελευταία πρόσβαση: 18/05/2025

Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, (2018) *Θεσπίζεται Ειδικό Σήμα Αγροτουρισμού και πλαίσιο λειτουργίας των αγροτουριστικών επιχειρήσεων*, Ανακτήθηκε από: <https://www.government.gov.gr/thespizete-idiko-sima-agrotourismou-ke-plesio-litourgias-ton-agrotouristikon-epichiriseon/> Τελευταία πρόσβαση: 18/05/2025

Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων (2019), *Αγροτουρισμός*, Ανακτήθηκε από: www.minagric.gr/for-citizen-2/agrotourismosgiapoliti/94-agrotourism Τελευταία πρόσβαση: 26/4/2025

Υπουργείο Τουρισμού, Πρόγραμμα Εναλλακτικός Τουρισμός, Ανακτήθηκε από: mintour.gov.gr/ependyseis/espa/epiteliki-domi-espa-ypourgeioy-toyrismoy/programma-enallaktikos-toyrismos/ Τελευταία πρόσβαση: 23/04/2025